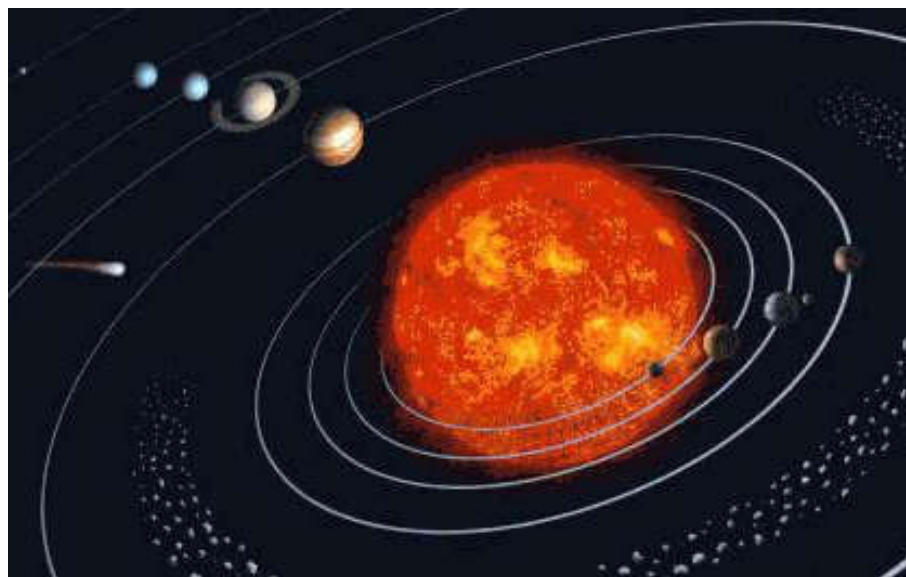

Fizyka i chemia atmosfery

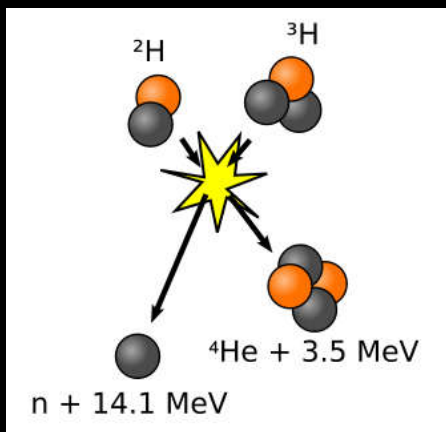
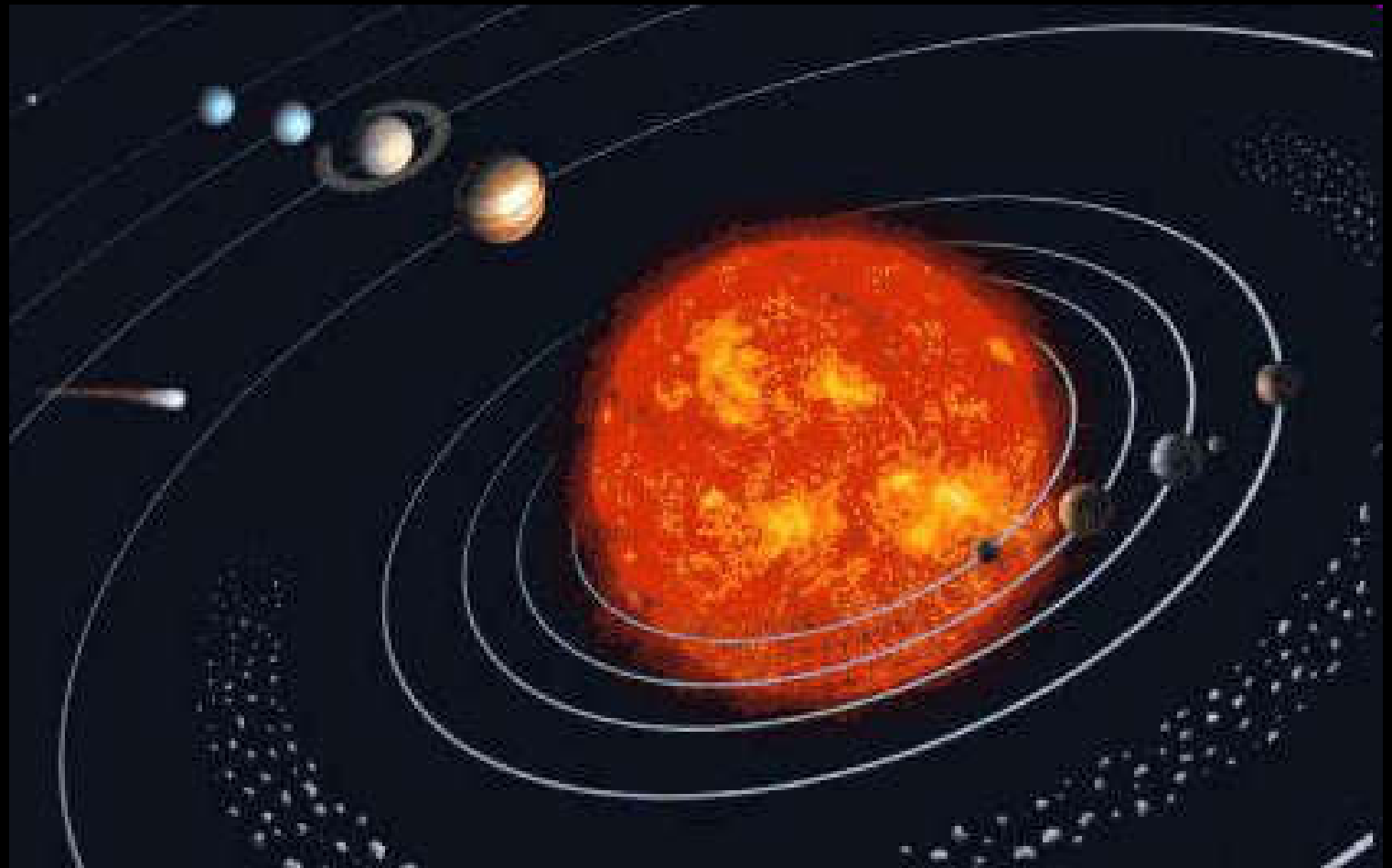
Wykład II

Słońce, nasz kosmiczny piec

Grzegorz Karwasz,
Instytut Fizyki UMK, a.a. 2024/2025

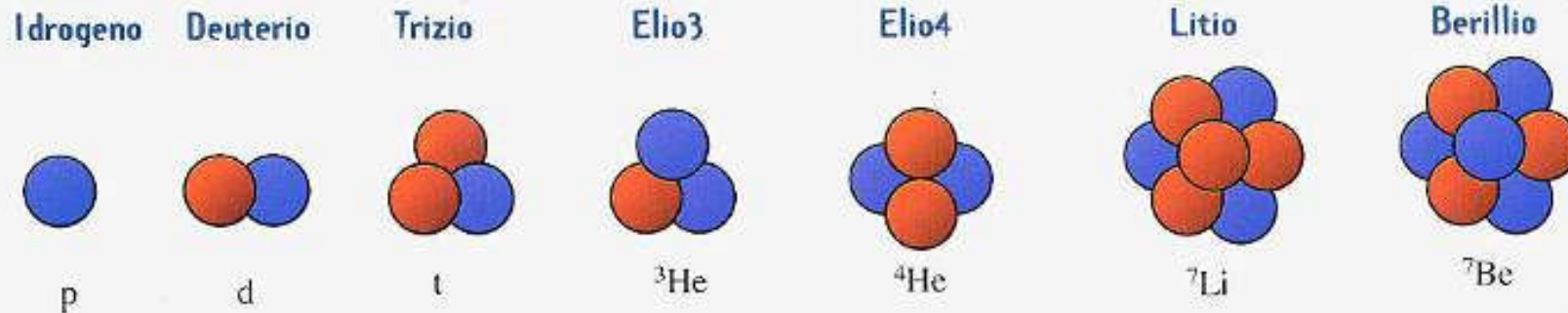
Słońce, nasz kosmiczny piec

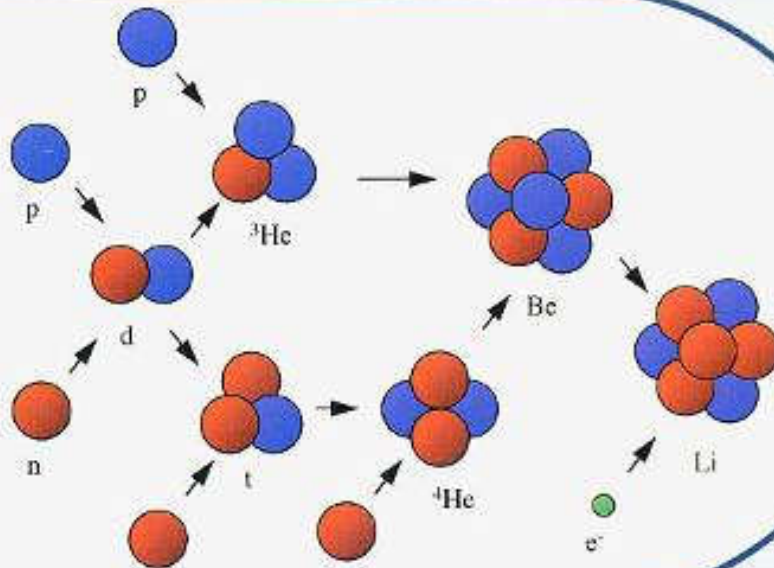
$^1_0\text{n} + ^1_1\text{p} \rightarrow ^2_1\text{H}$; $^1_0\text{n} + ^2_1\text{H} \rightarrow ^3_1\text{H}$
 $^2_1\text{H} + ^3_1\text{H} \rightarrow ^4_2\text{He} (+3,5 \text{ MeV}) + n (+14,1 \text{ MeV})$
 $^4_2\text{He} + ^4_2\text{He} \rightarrow ^8_4\text{Be} - 93,7 \text{ keV}.$
 $^8_4\text{Be} + ^4_2\text{He} \rightarrow ^{12}_6\text{C} + \gamma + 7,37 \text{ MeV}$
itd. aż do żelaza i niklu

Reazioni termonucleari

600 milioni di tonnellate di idrogeno „bruciate” in elio in un secondo

La formazione di questi nuclei avviene in seguito alle reazioni schematizzate nel grafico:

Un protone e un neutrone collidono e si uniscono a formare un nucleo di deuterio. Un nucleo di deuterio può unirsi a un protone per formare elio 3, oppure può unirsi a un neutrone per formare un nucleo di trizio. In questo modo, combinando le specie che vengono via via formate, si ottengono i nuclei atomici degli elementi più leggeri, nel processo noto come “nucleosintesi cosmologica”.

Passati i primi tre minuti, l'Universo è troppo freddo perché possano continuare a formarsi nuovi nuclei. Circa il 30% dell'elio presente oggi nell'Universo è stato creato in questi primi tre minuti.

Passati 300.000 anni dal Big Bang, l'energia si è sufficientemente ridotta da consentire ai nuclei atomici di catturare gli elettroni formando così gli atomi neutri. L'Universo è ora trasparente alla radiazione. Avviene cioè il disaccoppiamento radiazione - materia.

Spektroskopia

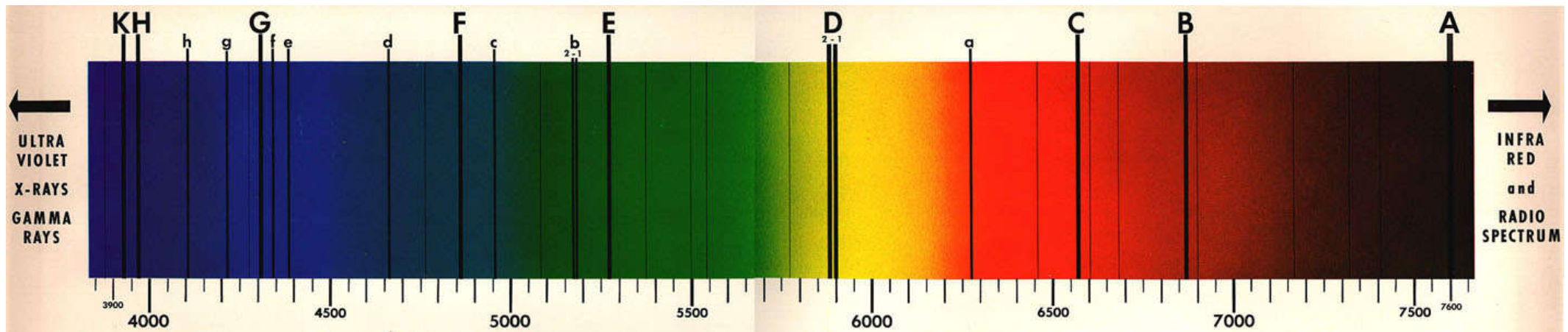
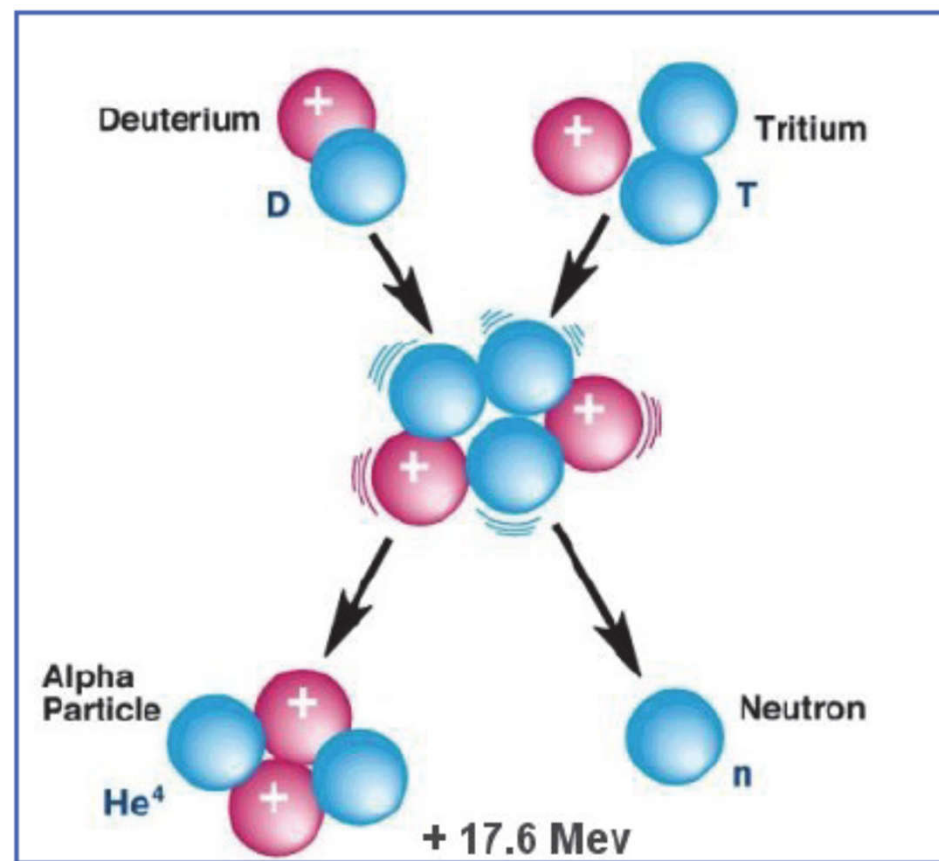
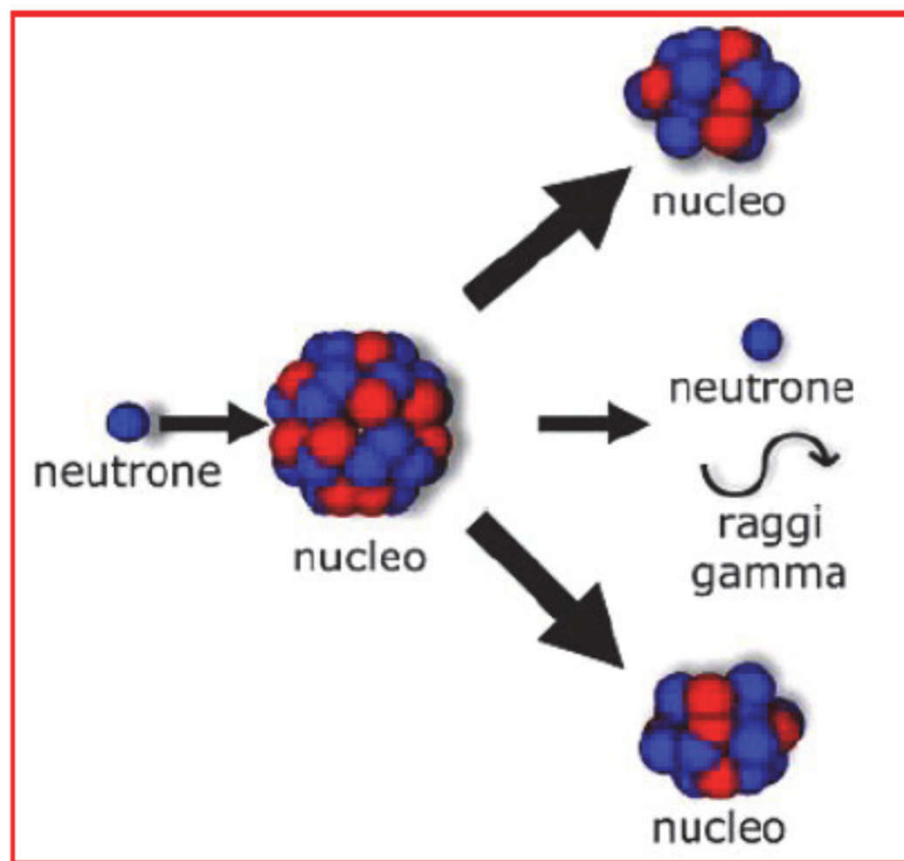

Table 1 -- "Known" Lines

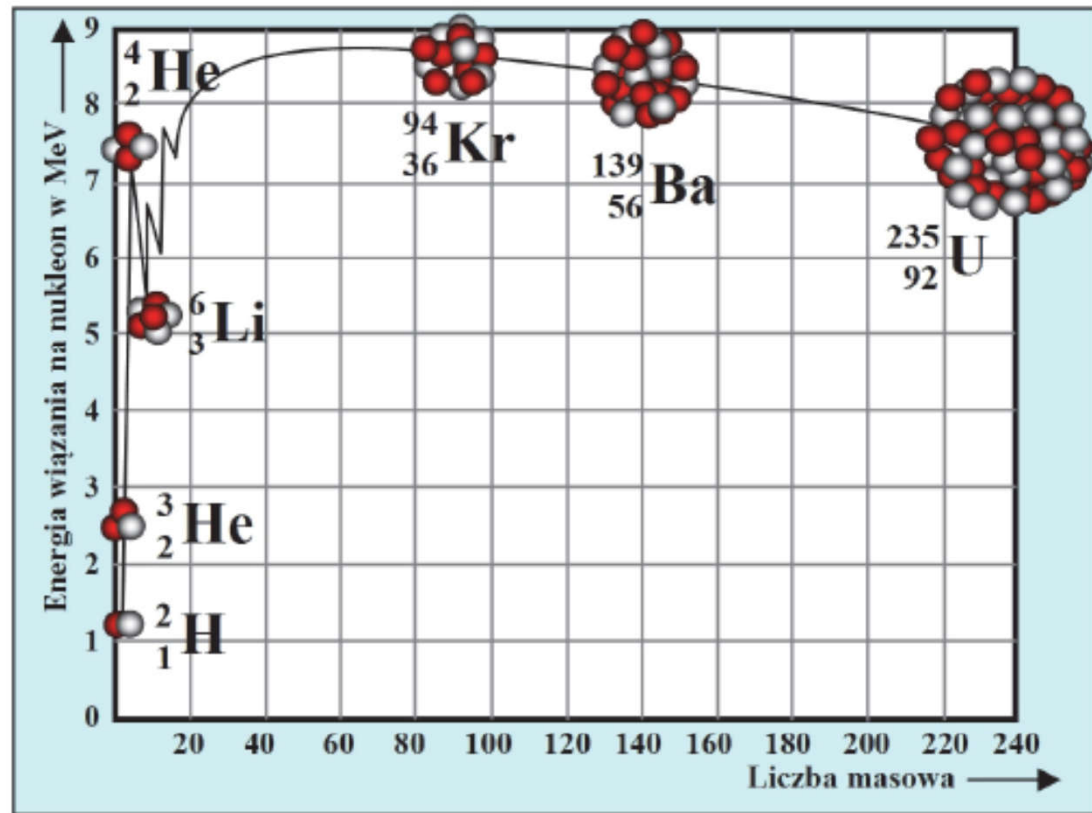
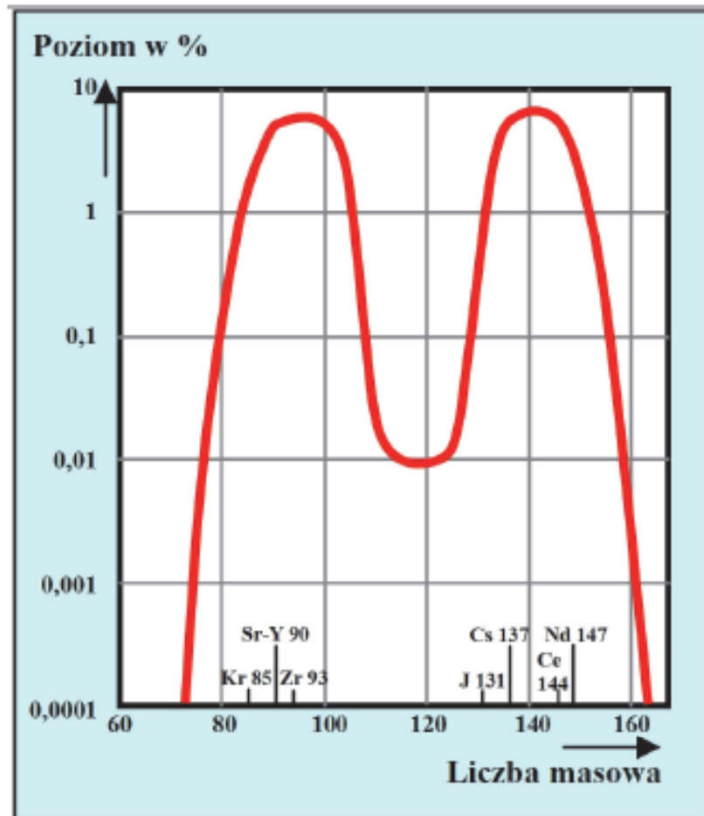
Designation	Wavelength (Angstrom)	Origin
A	7594	terrestrial oxygen
B	6867	terrestrial oxygen
C	6563	hydrogen ($H\alpha$)
D ₁	5896	neutral sodium (Na I)
D ₂	5890	neutral sodium (Na I)
E	5270	neutral iron (Fe I)
F	4861	hydrogen ($H\beta$)
H	3968	ionized calcium (Ca II)
K	3934	ionized calcium (Ca II)

Reakcje jądrowe

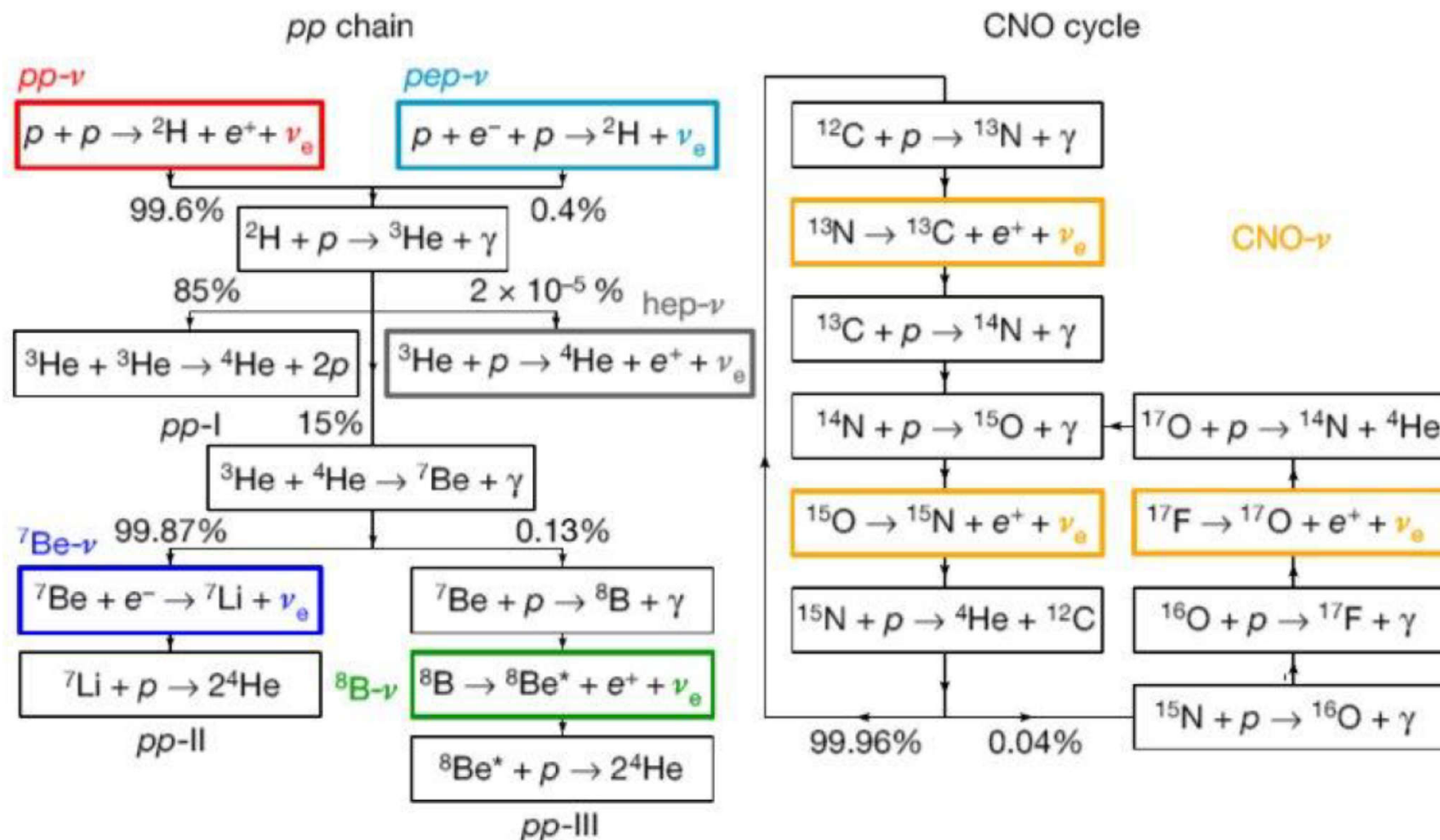
Ryc. 3.9. Dwie reakcje jądrowe dostarczające ogromnych ilości energii: **a)** rozszczepienie jądra, np. uranu ^{235}U po pochłonięciu neutronu; **b)** synteza (fuzja) dwóch jąder wodoru – deuteru ^2H i trytu ^3H w jądro helu ^4He ; z fuzji pozostaje jeden neutron – część z 17,6 MeV energii jest unoszona przez ^4He część przez neutron (Źródło: DeAgostini, i Every Day Science Blog)

Skąd w Ziemi tyle żelaza?

Ryc. 3.10. a) Produkty rozszczepienia uranu ^{235}U (na dwa fragmenty) obejmują szeroki rozkład izotopów od $A = 70$ do $A = 170$; zwróć uwagę, że skala pionowa jest względna (0,1, 1, 10); **b)** energia wiązania na jeden nukleon w zależności od liczby masowej A ; cząstka alfa, czyli ^4He ma dużą energię wiązania; maksimum krzywa osiąga około żelaza ^{56}Fe ; dla jąder poniżej masy żelaza korzystna energetycznie jest synteza, powyżej żelaza – rozszczepienie (Źródło: European Nuclear Society)

Nukleosynteza

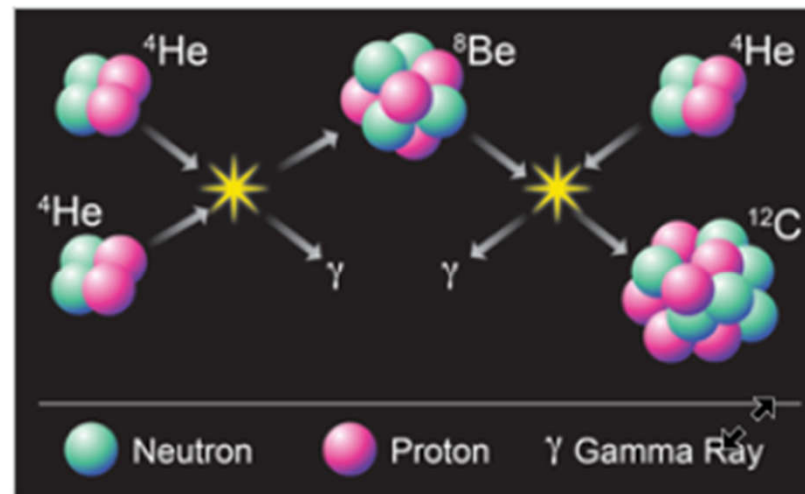

Rys. 9.4. Wykres dwóch łańcuchów syntezy termojądrowej na Słońcu. Oba łańcuchy są połączone reakcją bardzo mało prawdopodobną - wychwytu cząstki *alfa* ${}^4\text{He}$ przez stan wzbudzony berylu ${}^8\text{Be}^*$ (zielona ramka). Wyniki pomiarów Gran Sasso (współpraca Borexino) z lat 2012-2016. ŹRÓDŁO: "Nature", 25.10. 2018

Hoyle: cosmologiczny cud

May 9, 2011 • *Physics* 4, 38

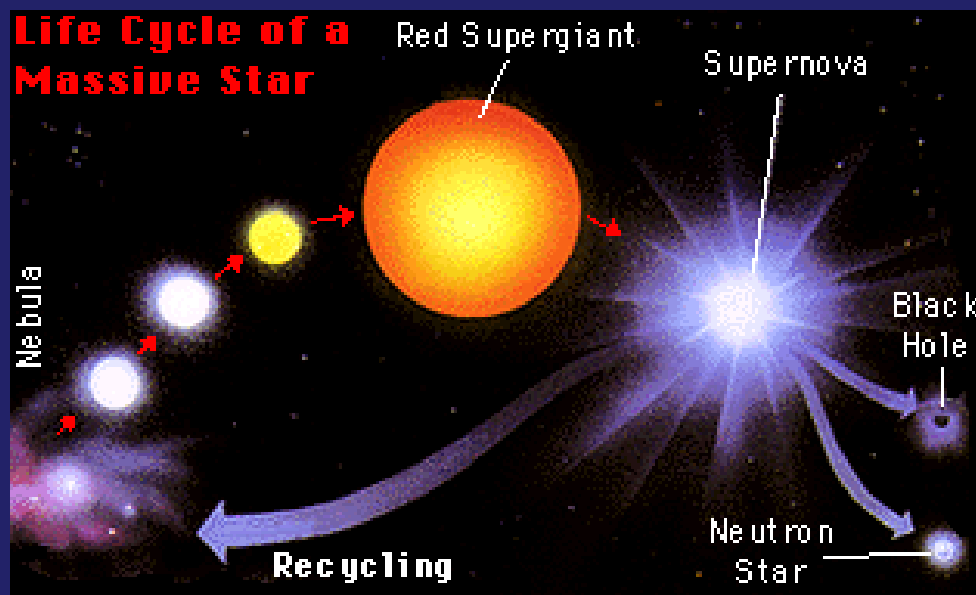
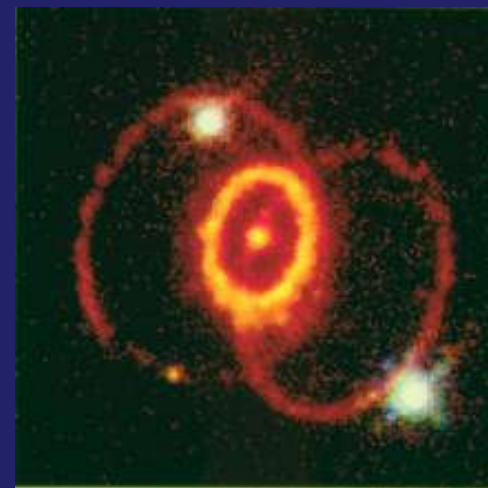
The series of reactions that leads to the production of carbon in stars was predicted more than sixty years ago, but theorists have struggled to reproduce this process from first principles calculations.

Credit: Carin Cain

Figure 1: Synthesis of carbon in a burning star. Two alpha particles react to form beryllium-8. Beryllium-8 and an alpha particle react to form carbon-12, proceeding via the Hoyle state. This state in carbon-12 is a “resonance” in the beryllium-8 plus alpha-particle system. Once the resonant state is formed, it tends to decay by breaking up into beryllium-8 and an alpha particle. However, approximately four out of ten thousand decays bring the excited carbon-12 nucleus to its stable ground state.

Słońce = gwiazda z „odzysku”

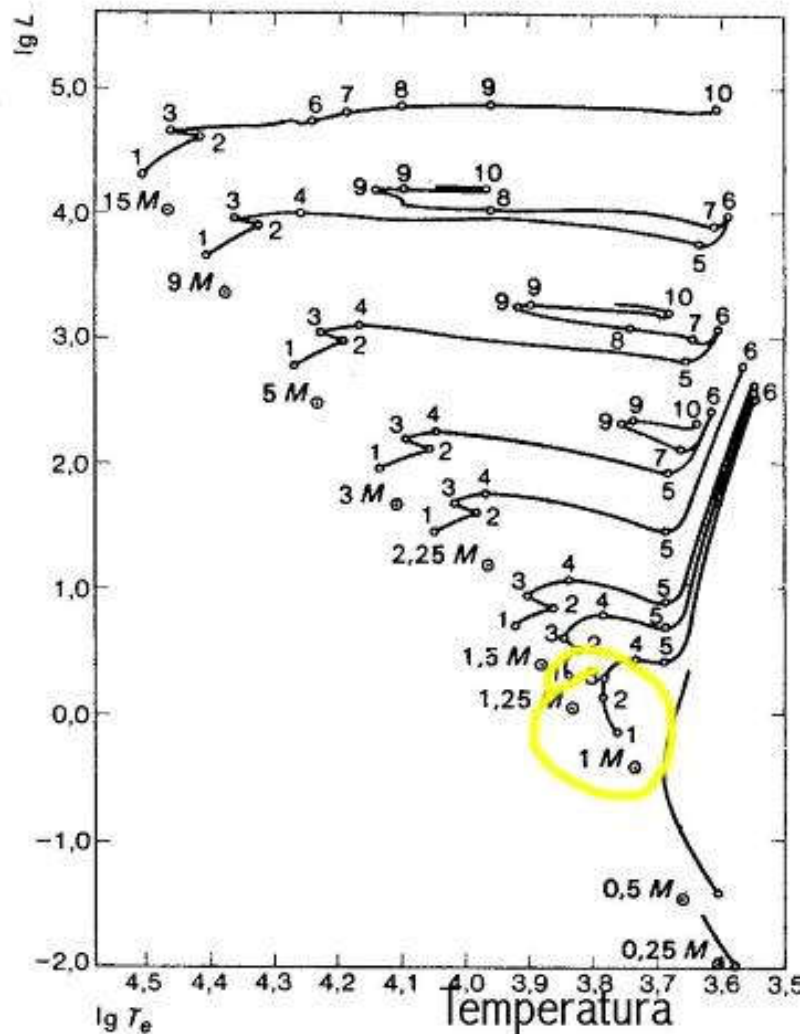
Wszechświat: 13,5 mld lat

System słoneczny: 4,5 mld

Słońce – mała, peryferyjna gwiazda

Luminosità (scala log)

Rys. 1. Zmiany ewolucyjne gwiazd o różnych masach przedstawione na tzw. wykresie Hertzsprunga-Russella. L jest jasnością absolutną gwiazdy w jednostkach Słońca, T_e temperaturą powierzchni gwiazdy. Numery 1-10 oznaczają kolejne stadia ewolucji. Słońce znajduje się obecnie w punkcie 2 na torze ewolucyjnym gwiazdy o 1 masie Słońca

Słońce – gwiazda mała

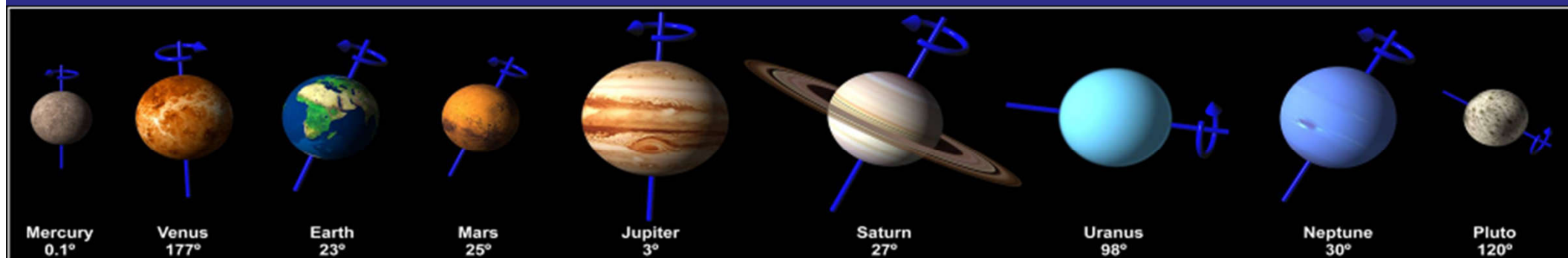
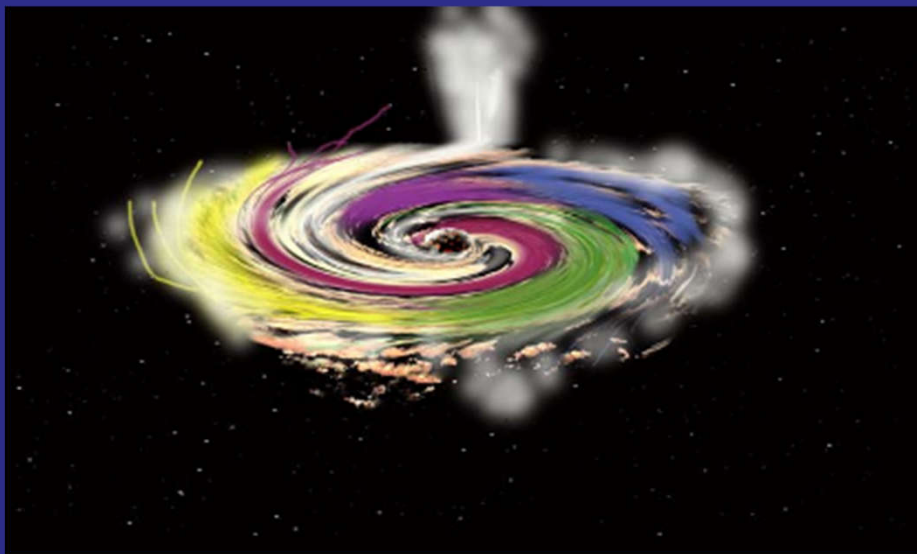
Prędkość ewolucji gwiazd w 10^7 lat

Tempo ewolucji gwiazd o różnych masach (masy gwiazd podane są w jednostkach masy Słońca, czas — w jednostkach 10^7 lat)

Punkty	Masa			
	9	5	2,25	1.25
1-2	2,144	6,547	46,02	280,3
2-3	0,060	0,217	1,647	18,24
3-4	0,009	0,137	3,696	104,5
4-5	0,013	0,075	1,310	14,63
5-6	0,006	0,049	3,829	40,0
6-7	0,049	0,605		
7-8	0,010	0,102		
8-9	0,328	0,900		
9-10	0,016	0,093		

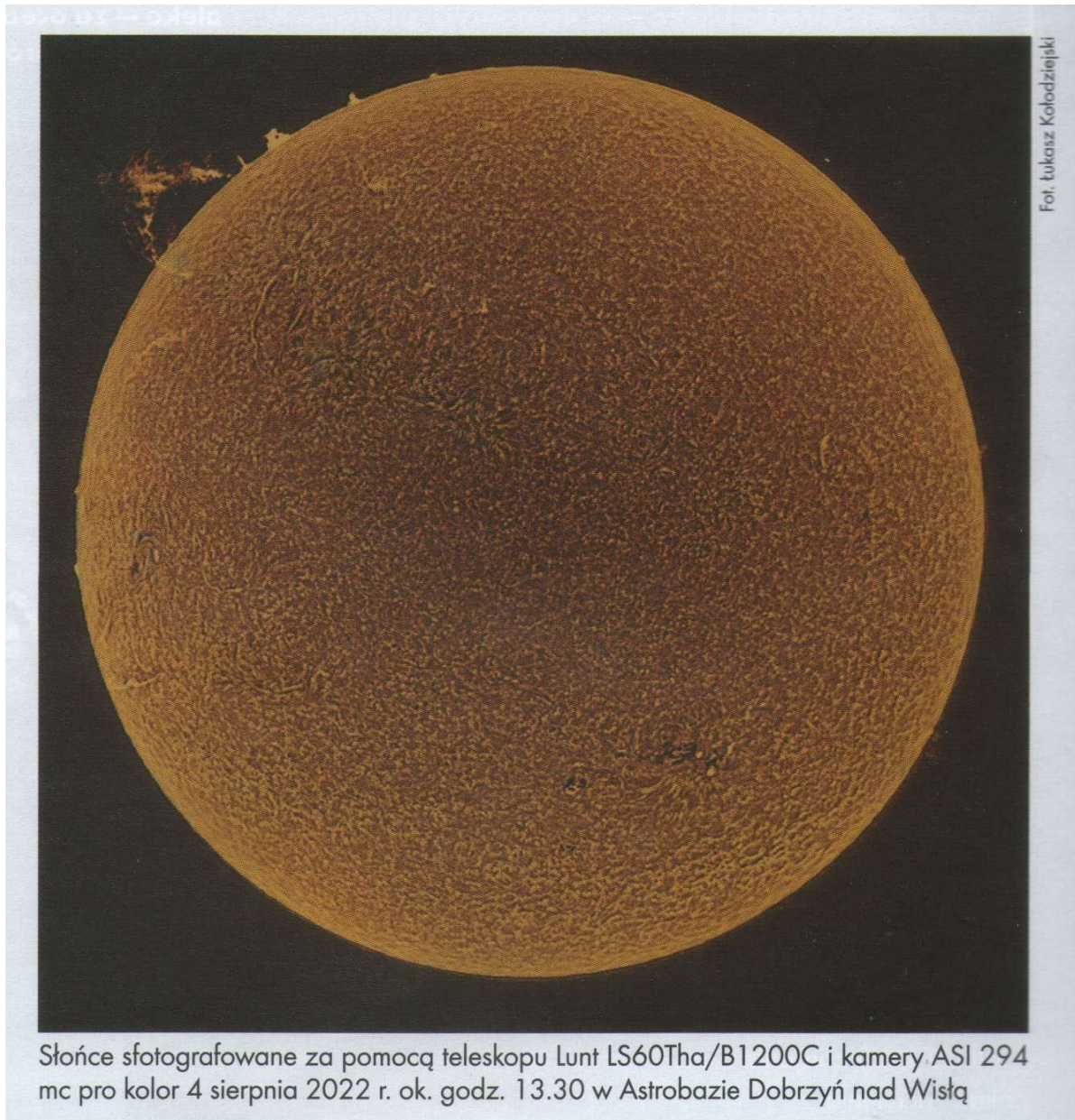
Słońce – gwiazda leniwa

Powstanie systemu Słonecznego

Obliquity of the Nine Planets

Komórki „konwekcyjne”

Oscylacje powierzchni Słońca
- okres około 5 minut.

Energia wyprodukowana we wnętrzu Słońca jest transportowana na jego powierzchnię przez promieniowanie.

W zewnętrznych warstwach, ze względu na dużą nieprzezroczystość materii [a raczej z uwagi na mniejszą energię kwantów promieniowania], ten mechanizm nie jest efektywny i ustępuje konwekcji.

Zewnętrzne 30% promienia Słońca to obszar turbulentnej konwekcji. Obserwujemy dziesiątki tysięcy nieradialnych modów oscylacji.

Radosław Smolec, *Trzęsienia Słońca i gwiazd*, Urania 6/2022, 24.

Źródło: Urania

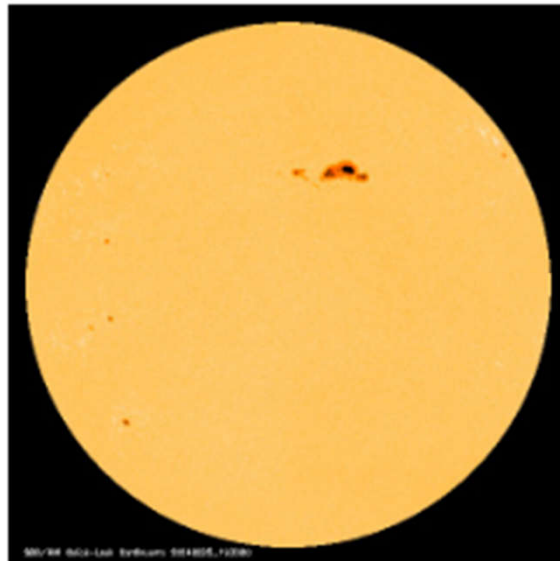
Słońce dziś

Słońce dziś

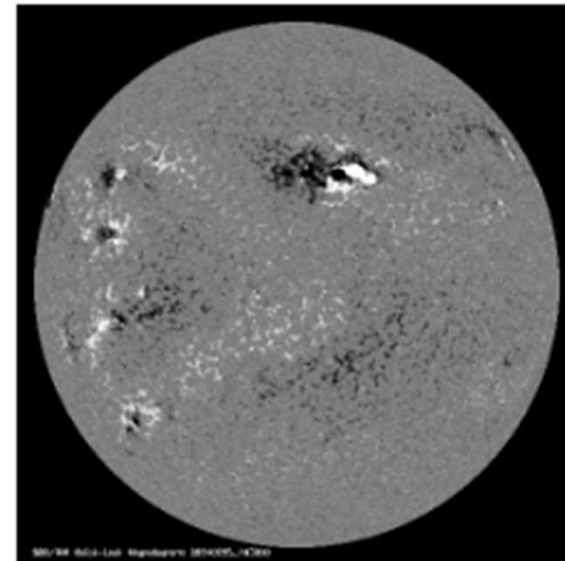
https://dydaktyka.fizyka.umk.pl/nowa_strona/?q=node/209

Zdjęcia

Zdjęcia MDI (**Michelson Doppler Imager**) pokazują aktualny obraz Słońca w przybliżeniu w paśmie widma widzialnego. Magnetogram (po prawej) pokazuje obraz fotosfery z białymi i czarnymi elementami wskazującymi przeciwną polaryzację.

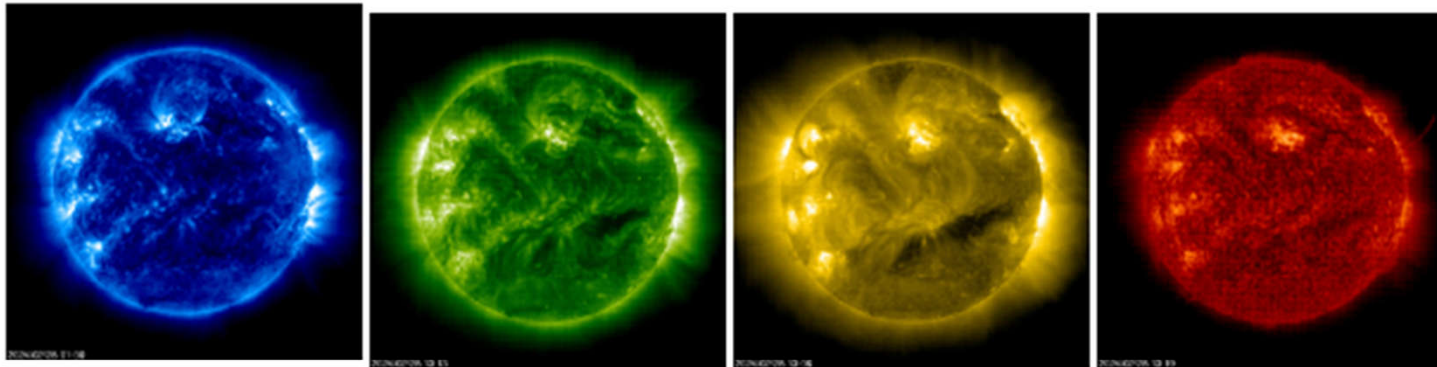
Obraz 1024x1024

Obraz 1024x1024

Słońce dziś

Poniższe zdjęcia przedstawiają aktualny obraz Słońca z teleskopu EIT (**Extreme Ultraviolet Imaging Telescope**) w czterech długościach fali (171 Å, 195 Å, 284 Å, 304 Å) wyrażonej w Å (**Angstrom**). Odpowiadają one temperaturom od 60.000 K do 2.000.000 K.

EIT 171
(1.000.000 K)

Obraz 1024x1024

EIT 195
(1.500.000 K)

Obraz 1024x1024

EIT 284
(2.000.000 K)

Obraz 1024x1024

EIT 304
(60.000 - 80.000 K)

Obraz 1024x1024

To nie są temperatury! Są to określone linie widmowe:

Fe IX/X emission line at 171 Å, Fe XII at 195 Å, Fe XV at 284 Å
while that on the right was obtained in He II 304 Å

"Korona" słoneczna

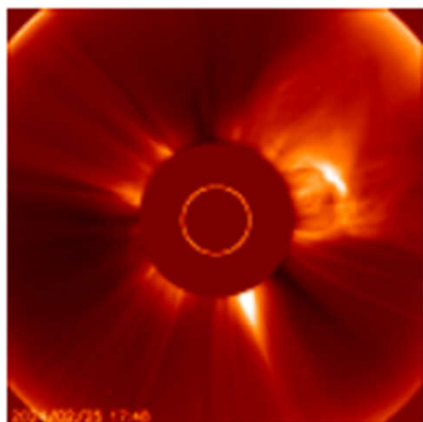
Korona słoneczna

LASCO (**L**arge **A**ngle **S**pectrometric **C**oronagraph) jest w stanie robić zdjęcia korony słonecznej, blokując światło pochodzące bezpośrednio od Słońca przesłoną - dyskiem, tworząc sztuczne zaćmienie. Położenie tarczy słonecznej jest pokazane na zdjęciach/filmach jako biały okrąg na środku.

Zdjęcia C2 pokazują wewnętrzną koronę słoneczną do 8,4 mln km od Słońca.

Zdjęcia C3 mają większe pole widzenia: Obejmują one 32 średnice Słońca. Pokazują koronę słoneczną do 45 mln km od Słońca (połowa średnicy orbity Merkurego).

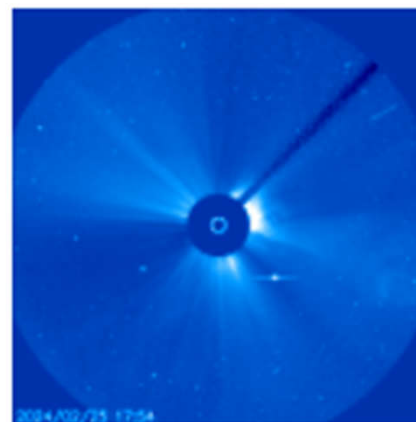
Obrazki poniżej prowadzą do filmów, które pokazują koronę słoneczną w ciągu ostatnich 48 godzin.

LASCO C2

[Film \(większy\)](#)

[Ostatni obraz 512x512](#)

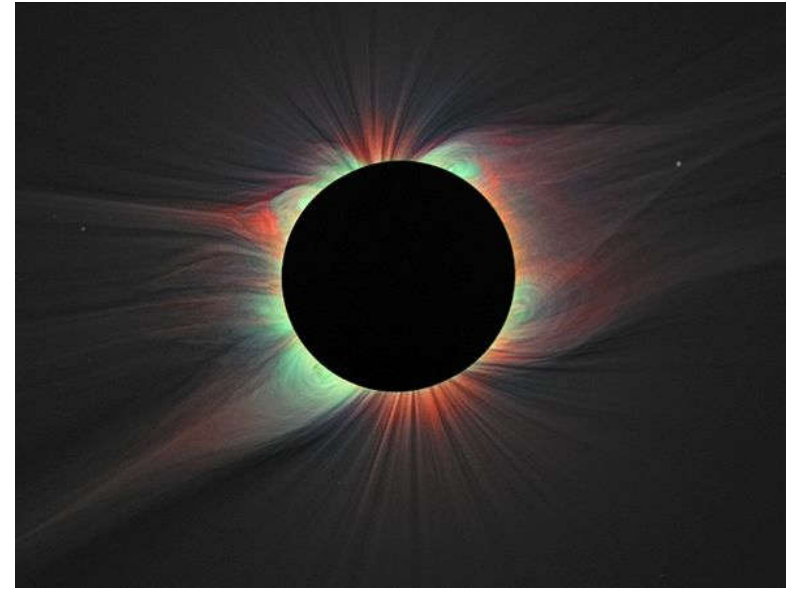
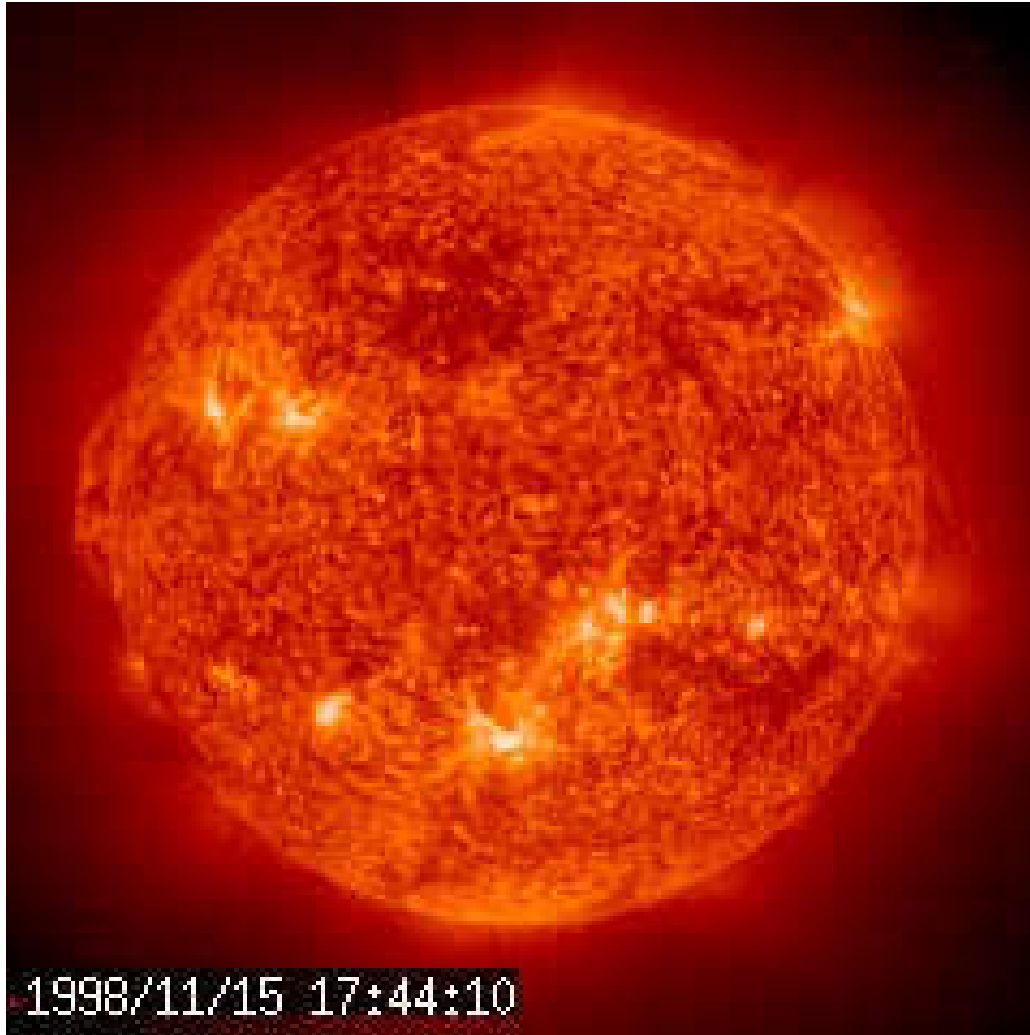

LASCO C3

[Film \(większy\)](#)

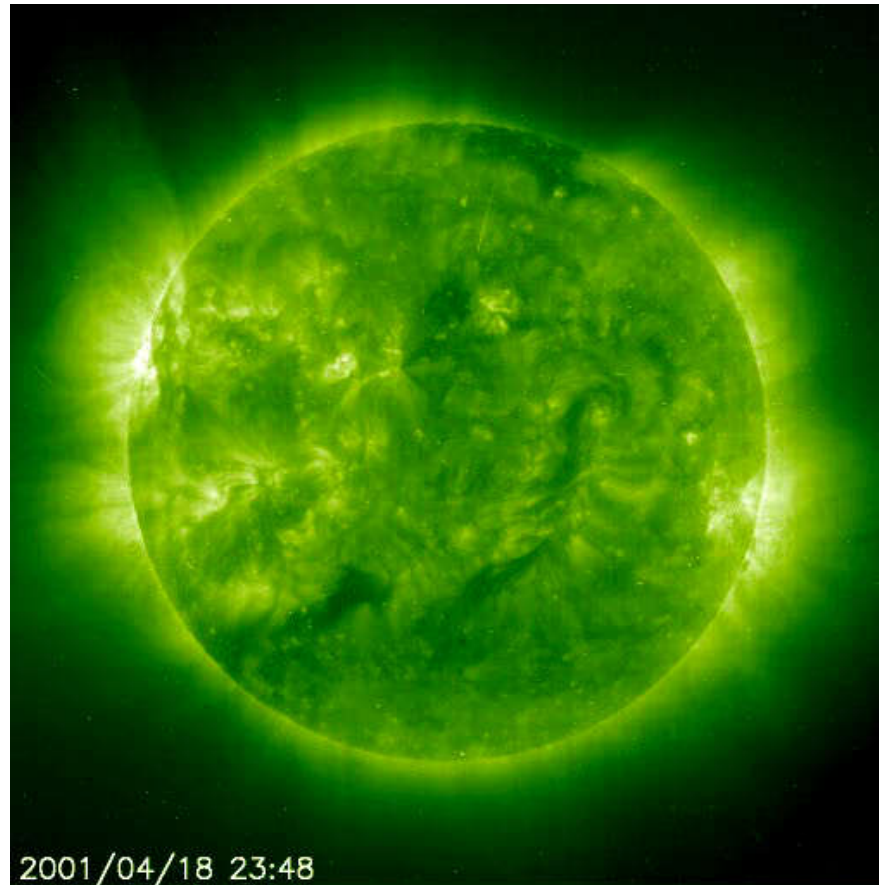
[Ostatni obraz 512x512](#)

SOHO – studi del Sole nelle diverse regioni spettrali

NG13_iron-sun_11783_600x450

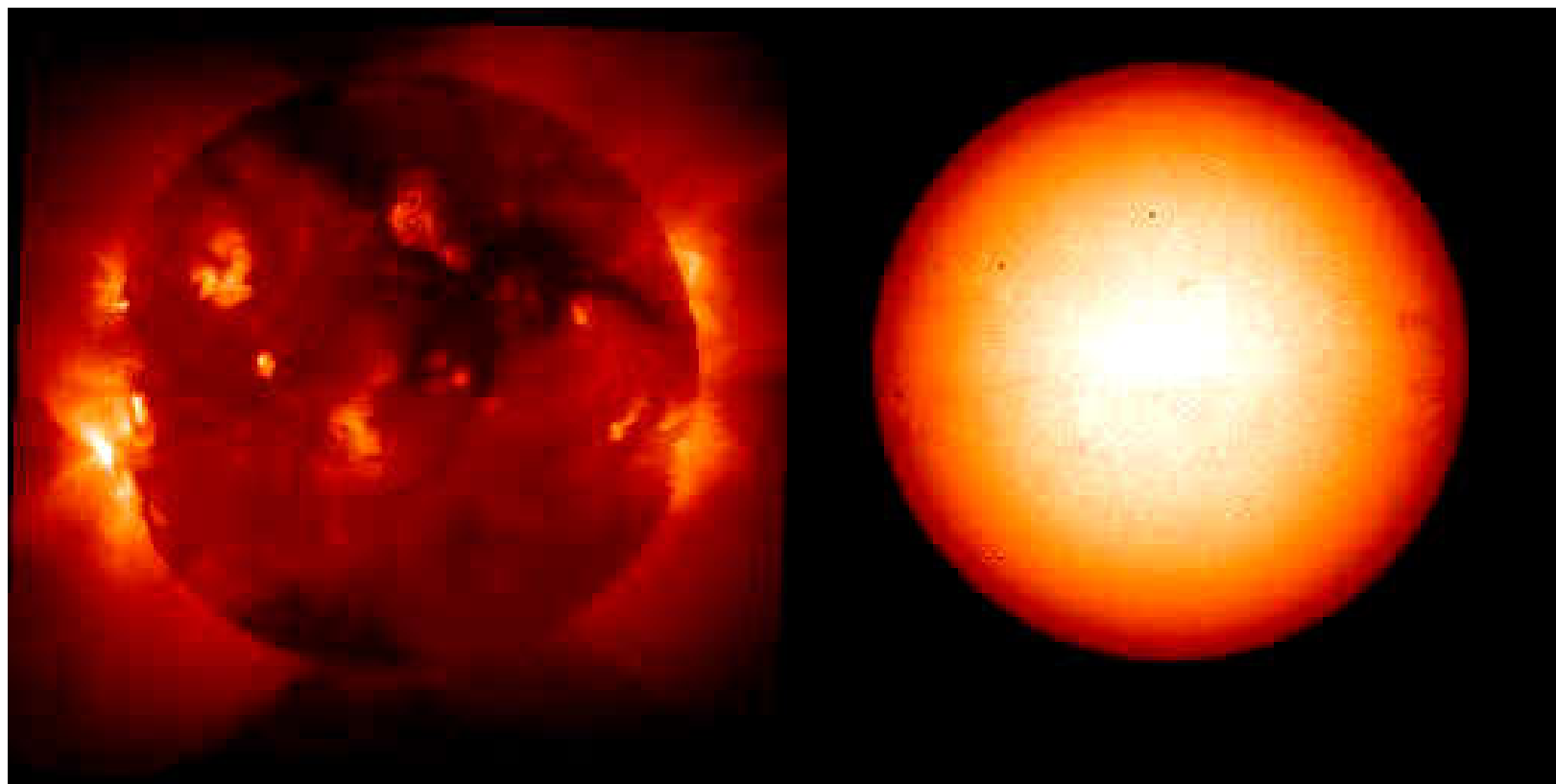
„Protuberancje”, czyli eksplozje magnetyczne

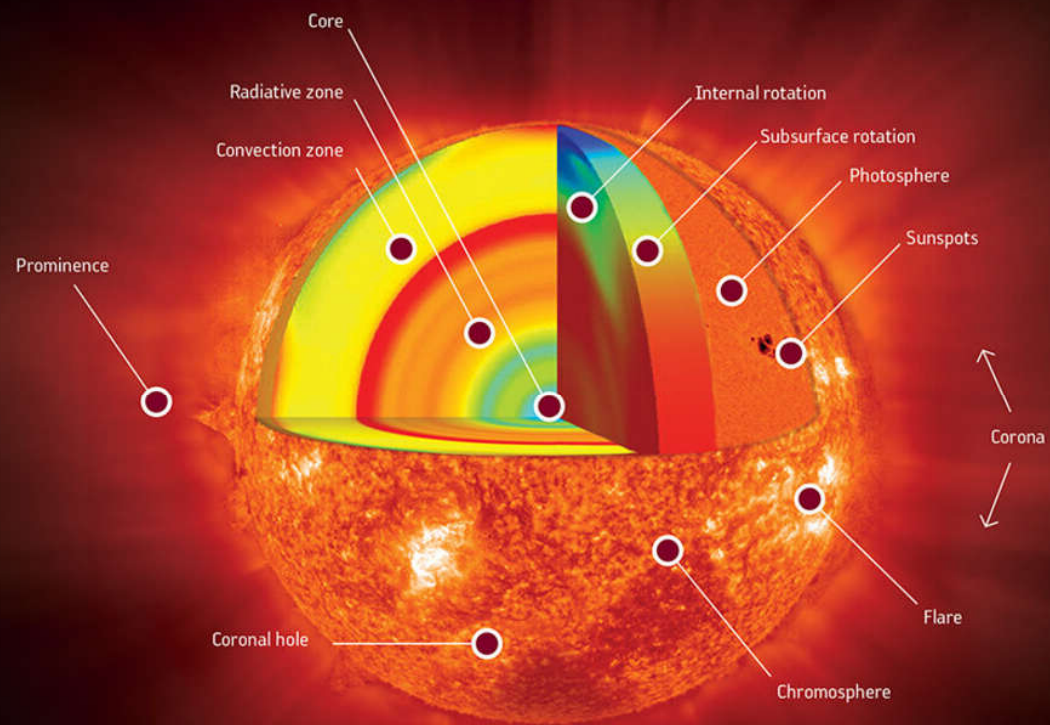
Widmo rentgenowskie

"Plamy" to obszary bardzo gorącej plazmy,
ciemne w widmie widzialnym dla ludzi

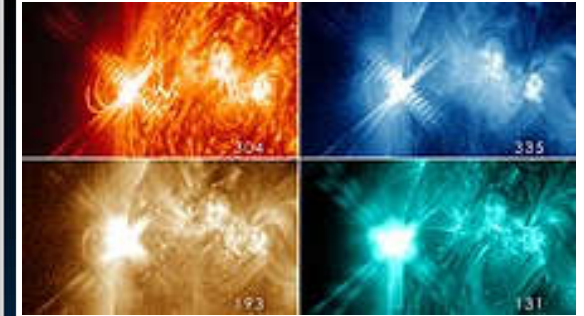
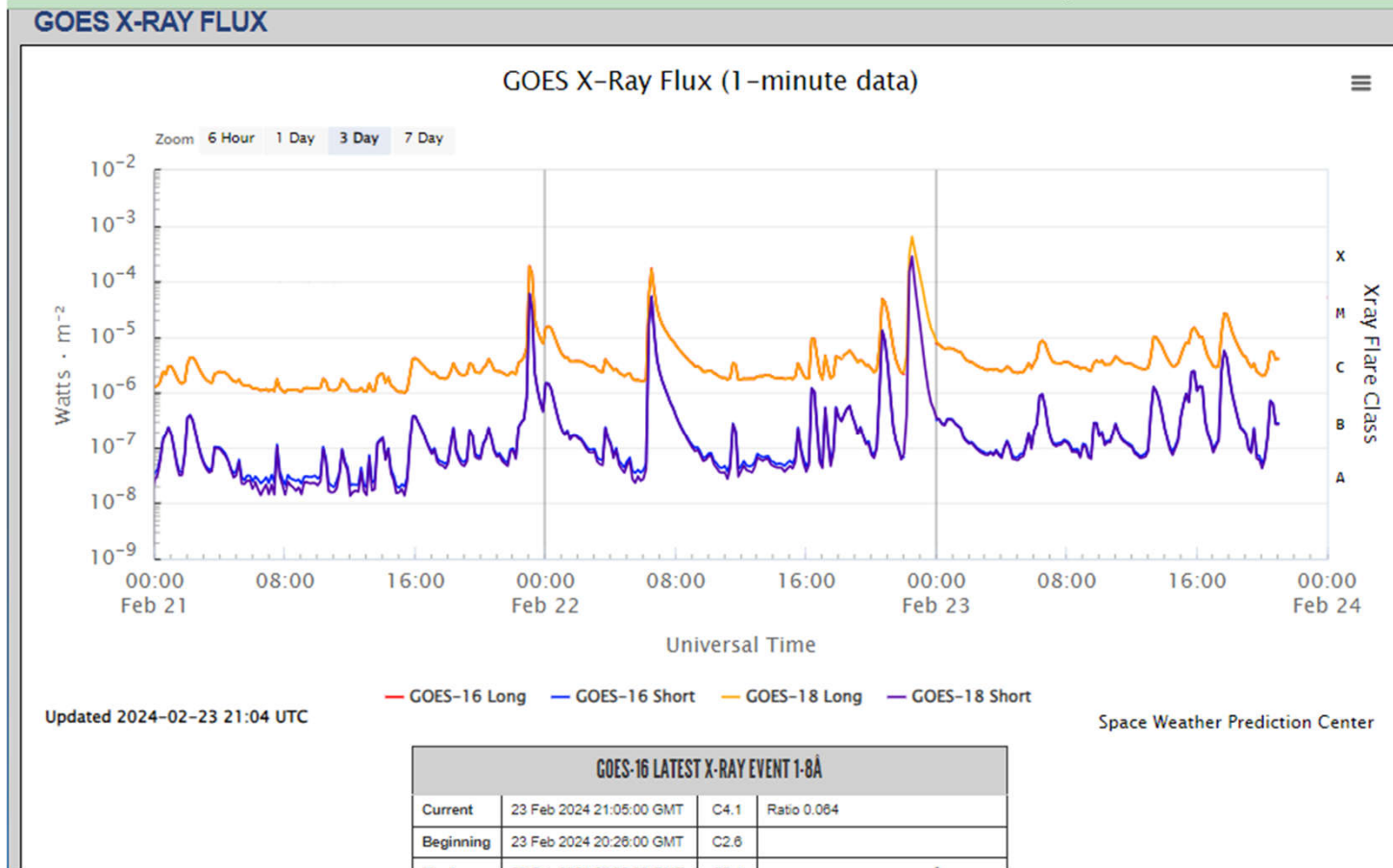
Słoneczne "plamy" [Galileo] – czyli ultragorące studnie pola magnetycznego

Wnętrze Słońca

Solar flares (X-Ray monitoring)

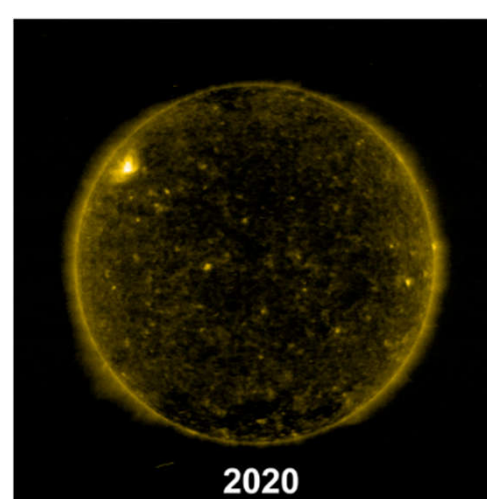
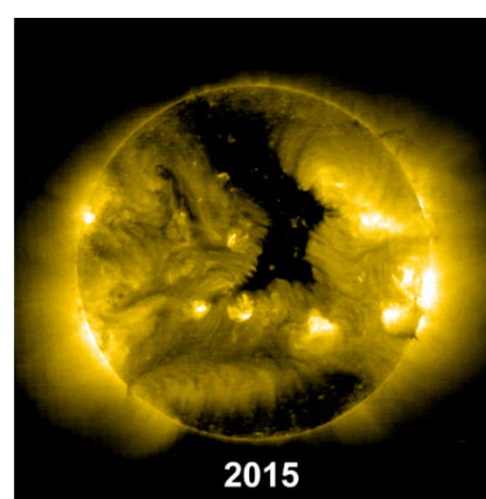
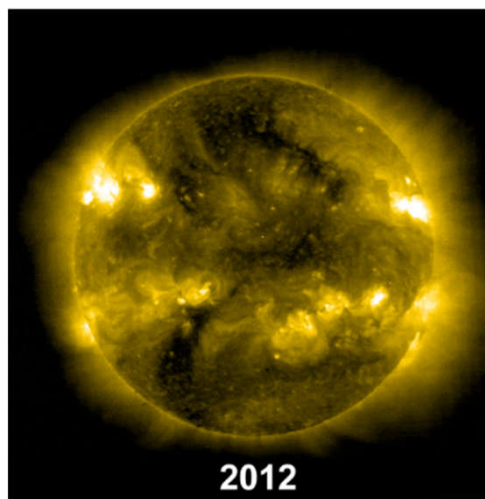
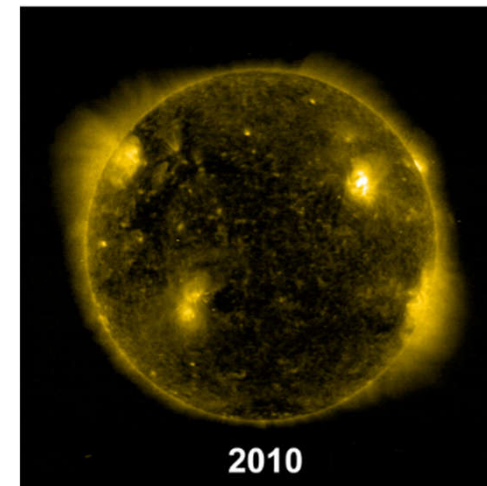
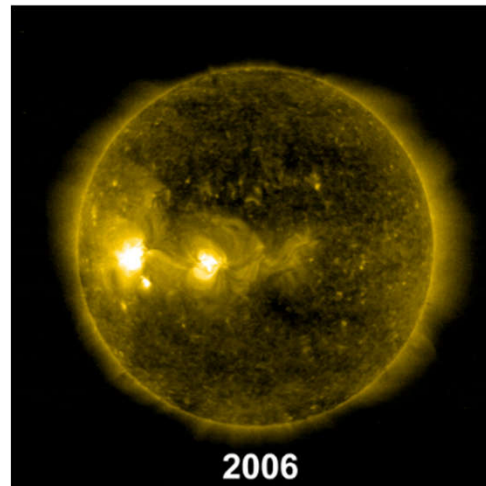
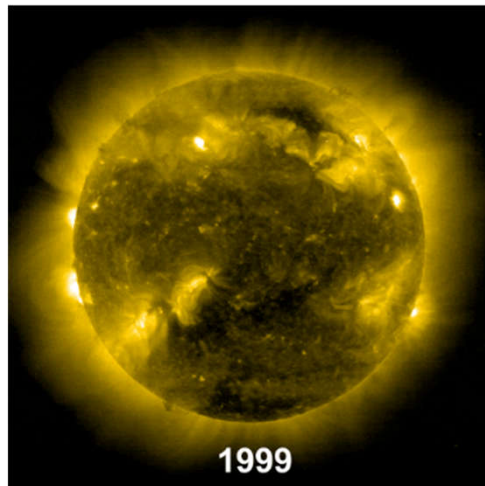

An X3.2-class solar flare observed in different wave-lengths. Clockwise from top left: 304, 335, 131, and 193 Å

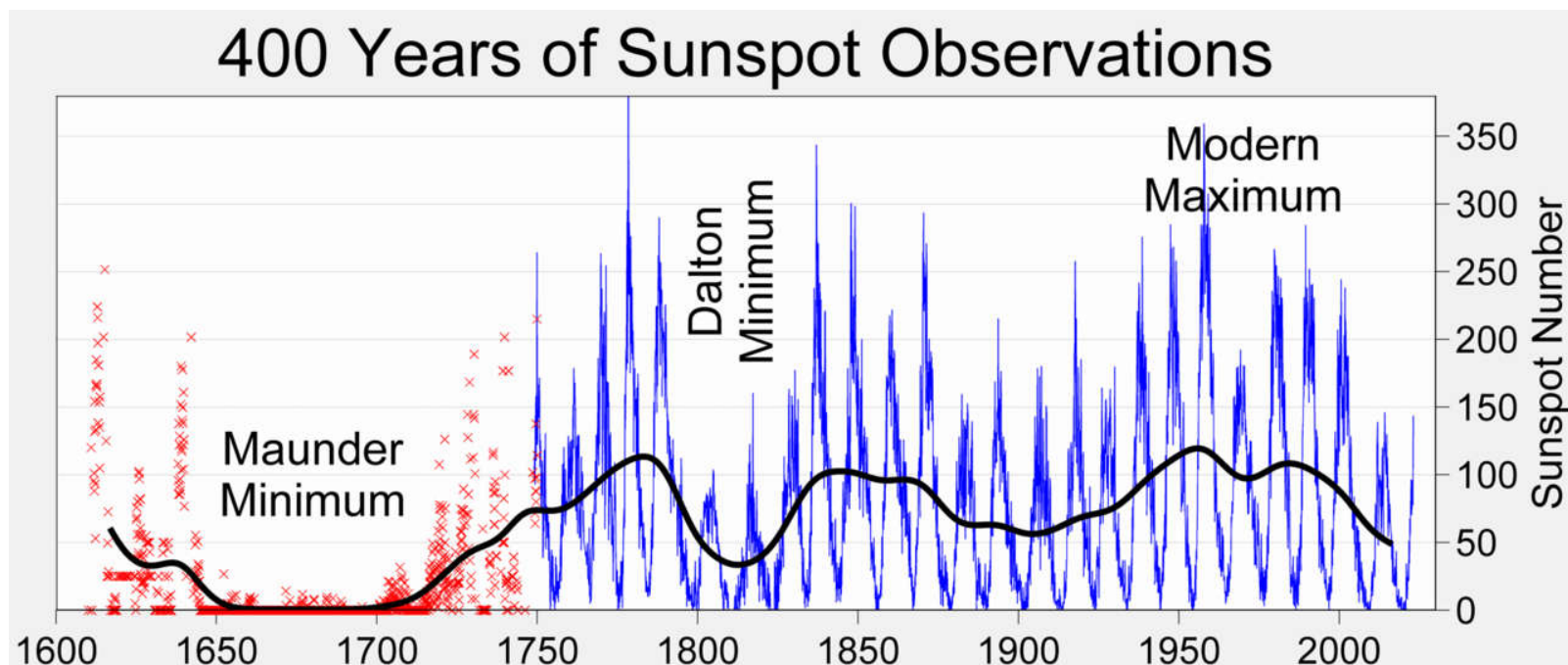
The GOES X-ray plots shown here are used to track solar activity and solar flares. Large solar X-ray flares can change the Earth's ionosphere, which blocks high-frequency (HF) radio transmissions on the sunlit side of the Earth. Solar flares are also associated with Coronal Mass Ejections (CMEs) which can ultimately lead to geomagnetic storms. SWPC sends out space weather alerts at the M5 (5×10^{-5} Watts/mw) level. Some large flares are accompanied by strong radio bursts that may interfere with other radio frequencies and cause problems for satellite communication and radio navigation (GPS).

<https://www.swpc.noaa.gov/products/goes-x-ray-flux>

Zmiany długo-okresowe

„Plamy” słoneczne a klimat na Ziemi

Pulsacje cefeid

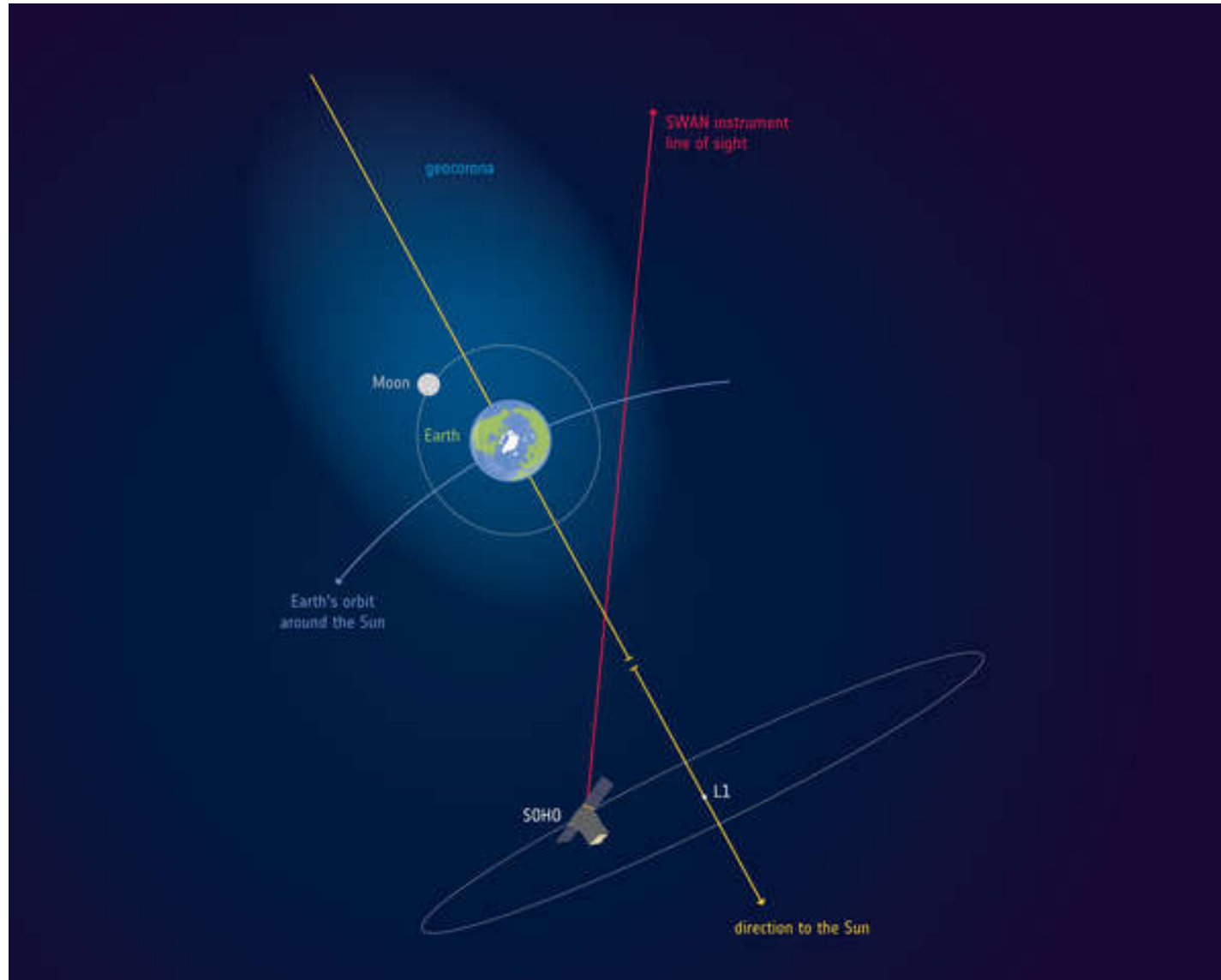

The main gas involved is thought to be [helium](#). The cycle is driven by the fact [doubly ionized](#) helium, the form adopted at high temperatures, is more opaque than singly ionized helium. As a result, the outer layer of the star cycles between being compressed, which heats the helium until it becomes doubly ionized and (due to opacity) absorbs enough heat to expand; and expanded, which cools the helium until it becomes singly ionized and (due to transparency) cools and collapses again. Cepheid variables become dimmest during the part of the cycle when the helium is doubly ionized.

[RS Puppis](#), one of the brightest known Cepheid variable stars in the [Milky Way](#) galaxy
([Hubble Space Telescope](#))

https://en.wikipedia.org/wiki/Cepheid_variable

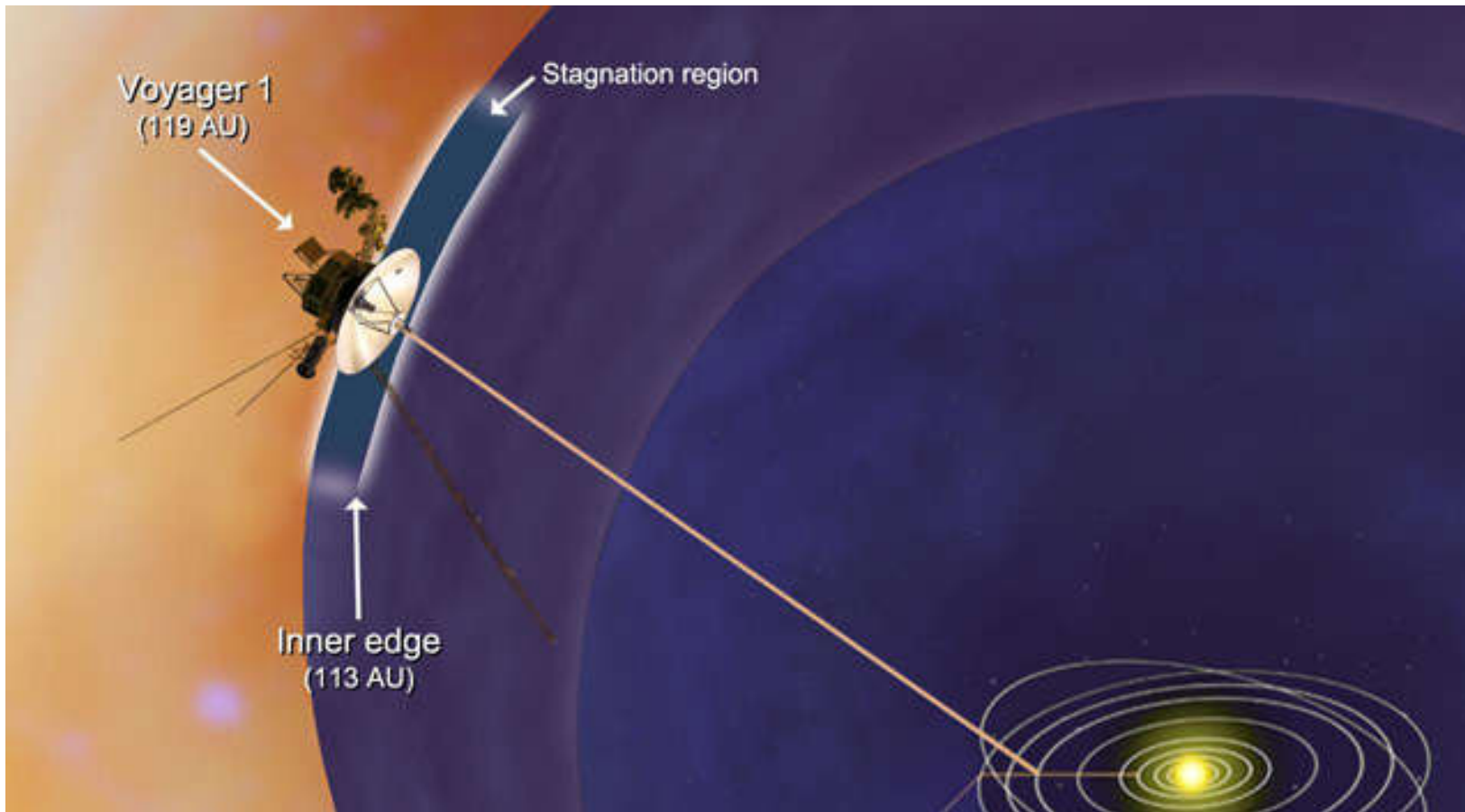
Atmosfera ziemiska rozciąga się poza Księżyc

up to 630 000 km away, or 50 times the diameter of our planet.
The denser dayside region of **hydrogen** is still rather sparse, with just 70 atoms per cubic centimeter at 60 000 kilometers above

<https://sci.esa.int/web/soho/-/61130-earth-atmosphere-stretches-out-to-the-moon-and-beyond>

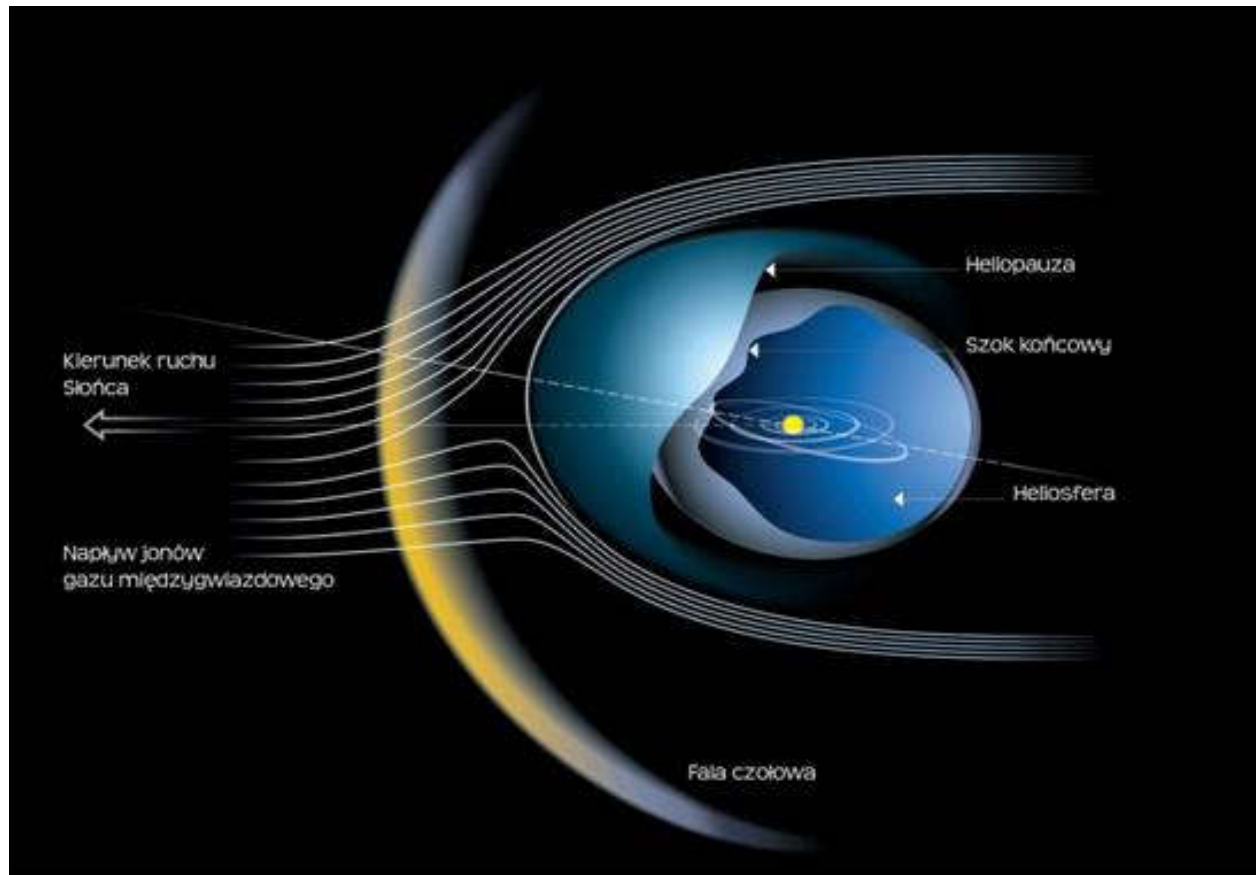
Układ Słoneczny to nasz „kosmiczny kokon”

Voyager 1: 134 J.A. od Ziemi

Zob.: <http://dydaktyka.fizyka.umk.pl>

Nasze słoneczne „jajo” (heliosfera)

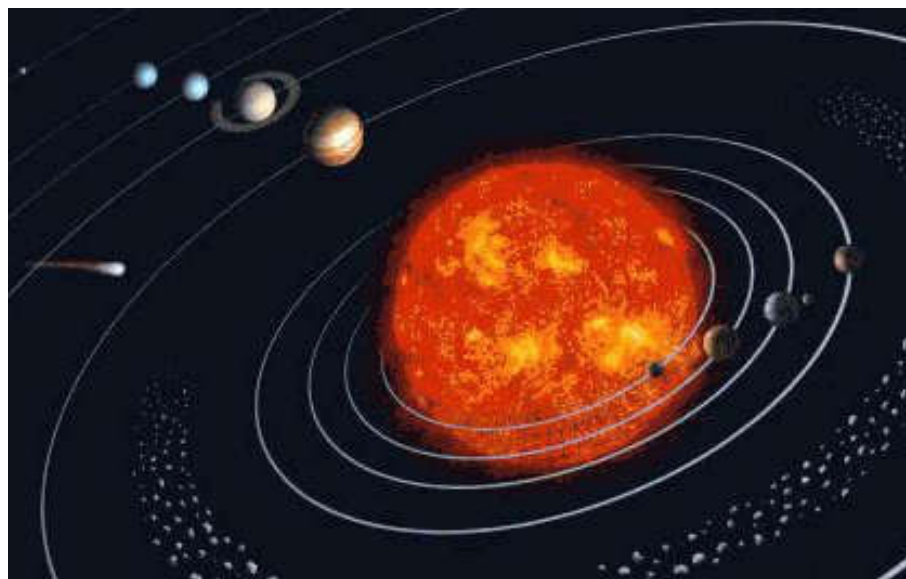

https://www.nasa.gov/mission_pages/voyager/final-frontier.html
<https://sci.esa.int/web/ulysses/-/28659-voyager-1-still-within-the-heliosphere>
<https://voyager.jpl.nasa.gov/>

Fizyka i chemia atmosfery

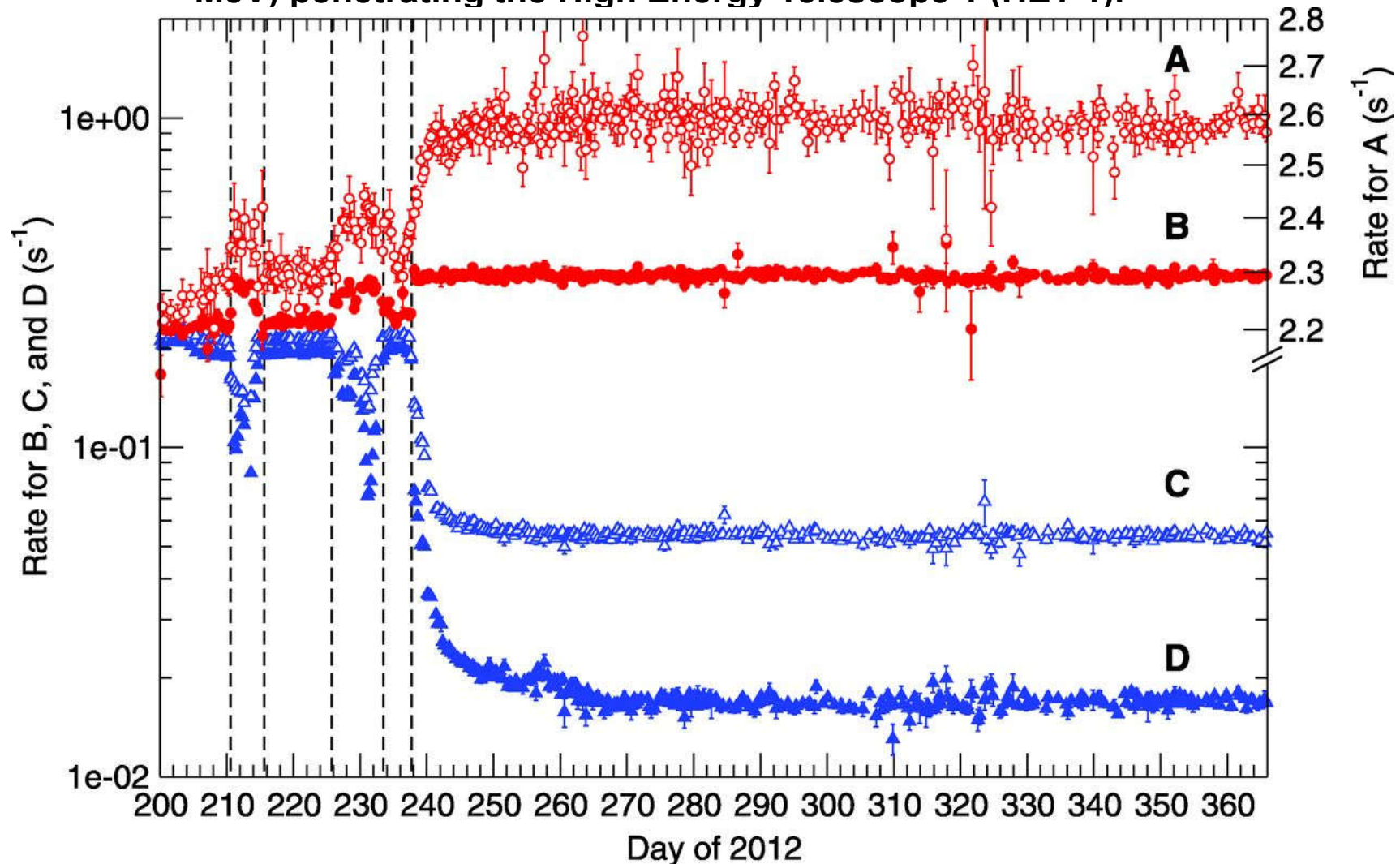
Wykład II część 2

«Zobaczyć na własne oczy»

Grzegorz Karwasz, Vittorio Napoli (Università di Trento=
Instytut Fizyki UMK, a.a. 2024/2025

Fig. 1 The counting rates (6-hour averages) of four different energetic particle species in the vicinity of the depletion region.(A) (y axis on right) GCR nuclei (mainly protons with $E > 70$ MeV) penetrating the High Energy Telescope 1 (HET 1).

23 sierpnia 2012 roku sonda Viking przestała mierzyć wiatr jonów ze Słońca.

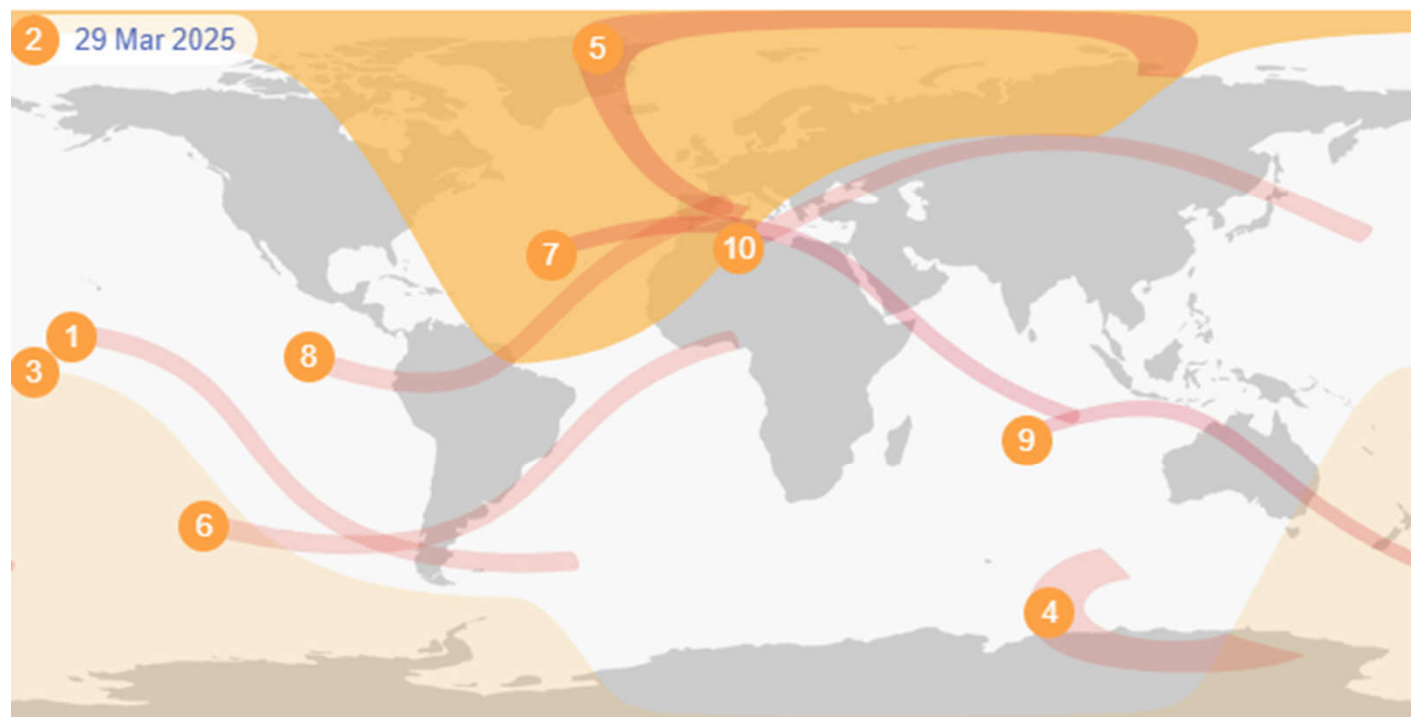
E C Stone et al. Science 2013;341:150-153

I dopiero wtedy dmuchnęło energetycznymi jonami z głębi kosmosu

https://dydaktyka.fizyka.umk.pl/nowa_strona/?q=node/263

Zobaczyć na własne oczy

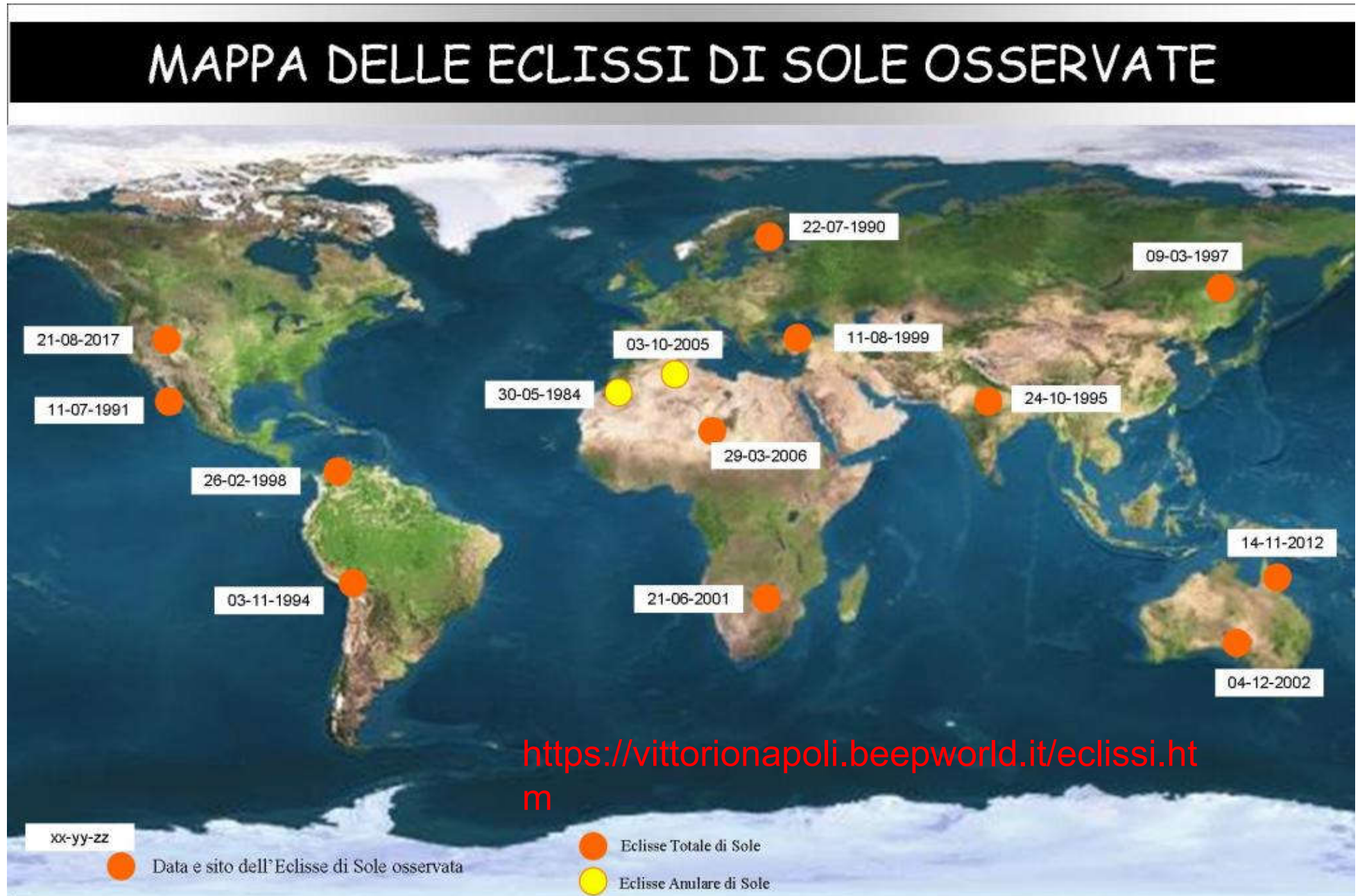
Featured Eclipses in Coming Years

			Solar	Lunar	Transit
1	2 Oct 2024	Annular Solar Eclipse			
2	29 Mar 2025	Partial Solar Eclipse			
3	21 Sep 2025	Partial Solar Eclipse			
4	17 Feb 2026	Annular Solar Eclipse			
5	12 Aug 2026	Total Solar Eclipse			
6	6 Feb 2027	Annular Solar Eclipse			
7	2 Aug 2027	Total Solar Eclipse			
8	26 Jan 2028	Annular Solar Eclipse			
9	22 Jul 2028	Total Solar Eclipse			
10	1 Jun 2030	Annular Solar Eclipse			

<https://www.timeanddate.com/eclipse/list.html>

Con gli occhi propri (dott. Vittorio Napoli, Trento)

FINLANDIA 1990

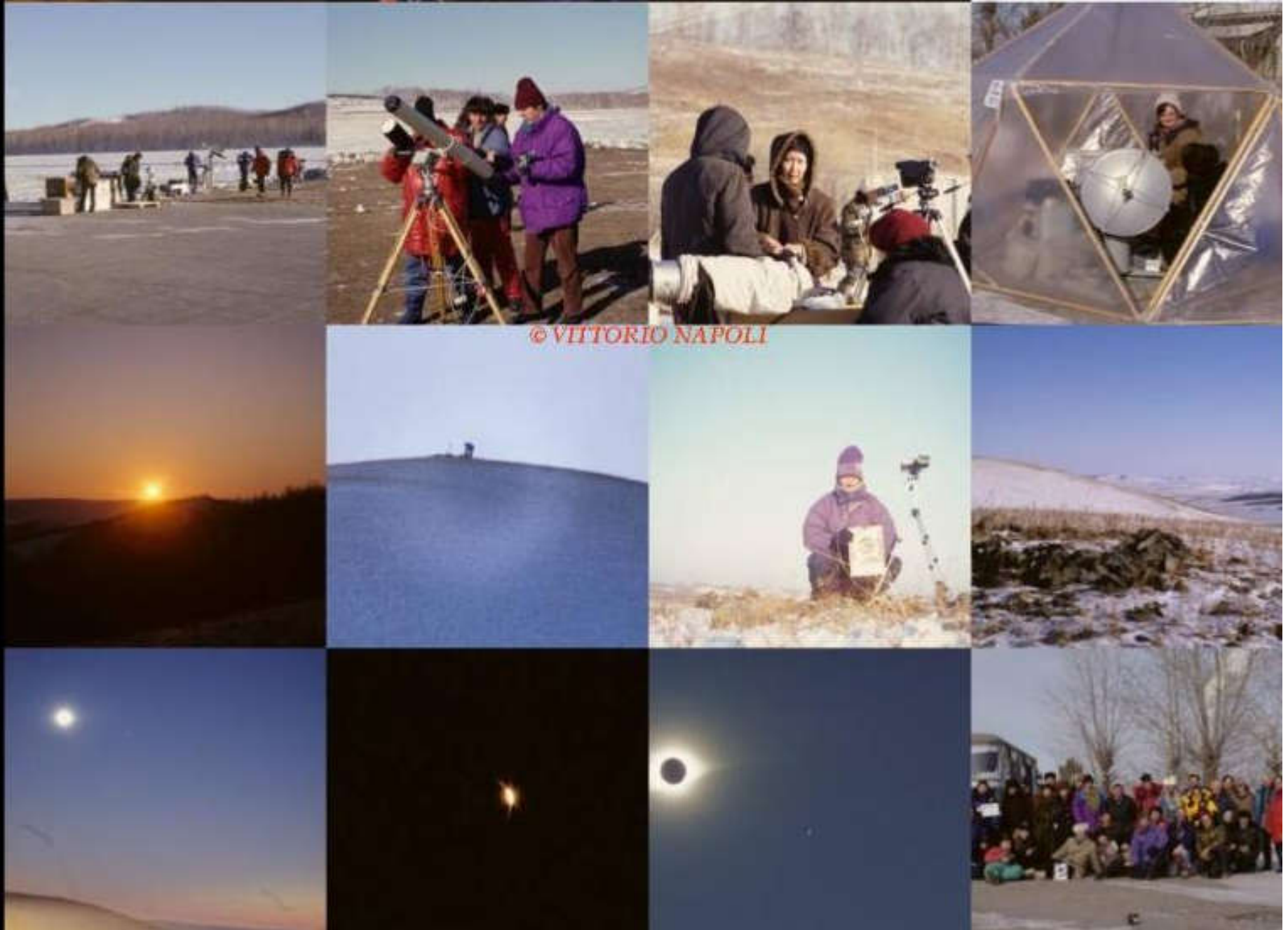
BOLIVIA 1994

Durante l'eclissi totale si vede 'la corona' solare, cioè gas emessi dalla superficie

Bella immagine in mezzo viene chiamata 'l'anello con il diamante'
Sopra costruzioni megalitiche (astronomiche?)

SIBERIA 1997

Ogni eclissi è anche un evento culturale e sociale
L'eclissi totale mostra, che la corona solare si estende per milioni di km:
diventa il 'vento' solare, che impregna il nostro Sistema.

TURKEY 1999

<https://vittorionapoli.beepworld.it/eclissi.htm>

(valido solo fino a 22/04/2022)

In principio...

„na początku”,
lub „w zasadzie”

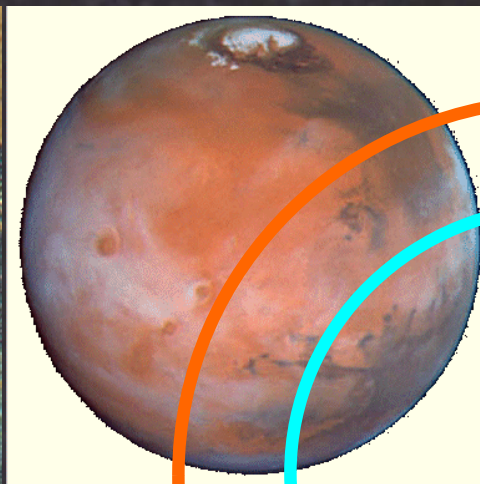
Grzegorz Karwasz
Professor in Experimental Physics

Instytut Fizyki, UMK Toruń

Dipartimento di Fisica, Università di Trento

Toruń, UMK, 17.11.2020

planety ?

„Niechaj powstaną ciała niebieskie,
świecące na sklepieniu nieba”
I tak upłynął wieczór i poranek - dzień czwarty.

~~„Big Bang”~~

il principio

“Jeśli Świat zaczął się od pojedynczego atomu, pojęcia przestrzeni i czasu nie miały żadnego sensu; nabrały one sensu dopiero, gdy pierwotny atom podzielił się na wystarczającą ilość kwantów. Jeśli to rozumowanie jest poprawne, Świat zaczął się na moment przed powstaniem przestrzeni i czasu.

Georges Lemaître

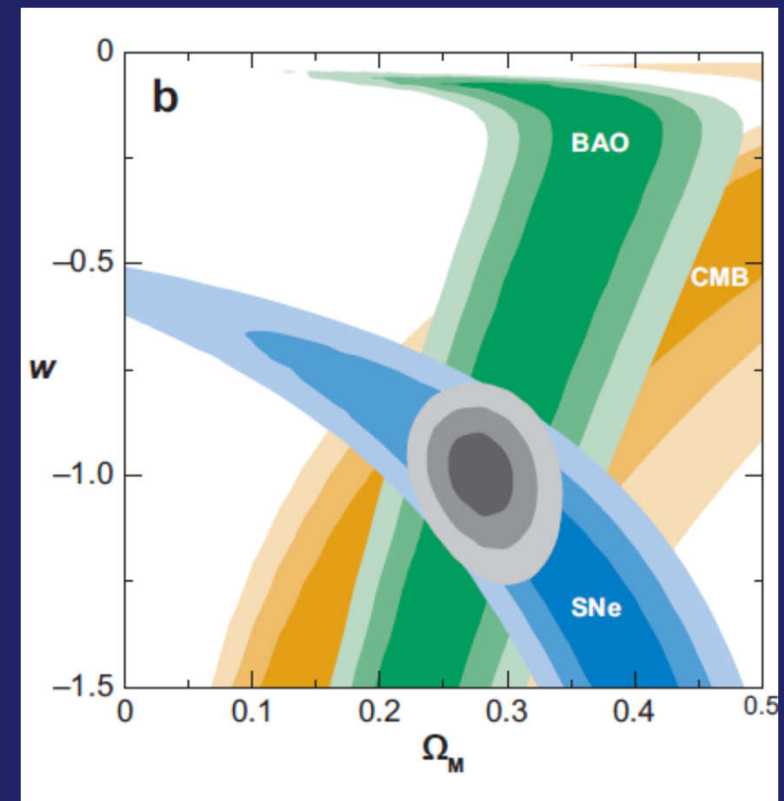
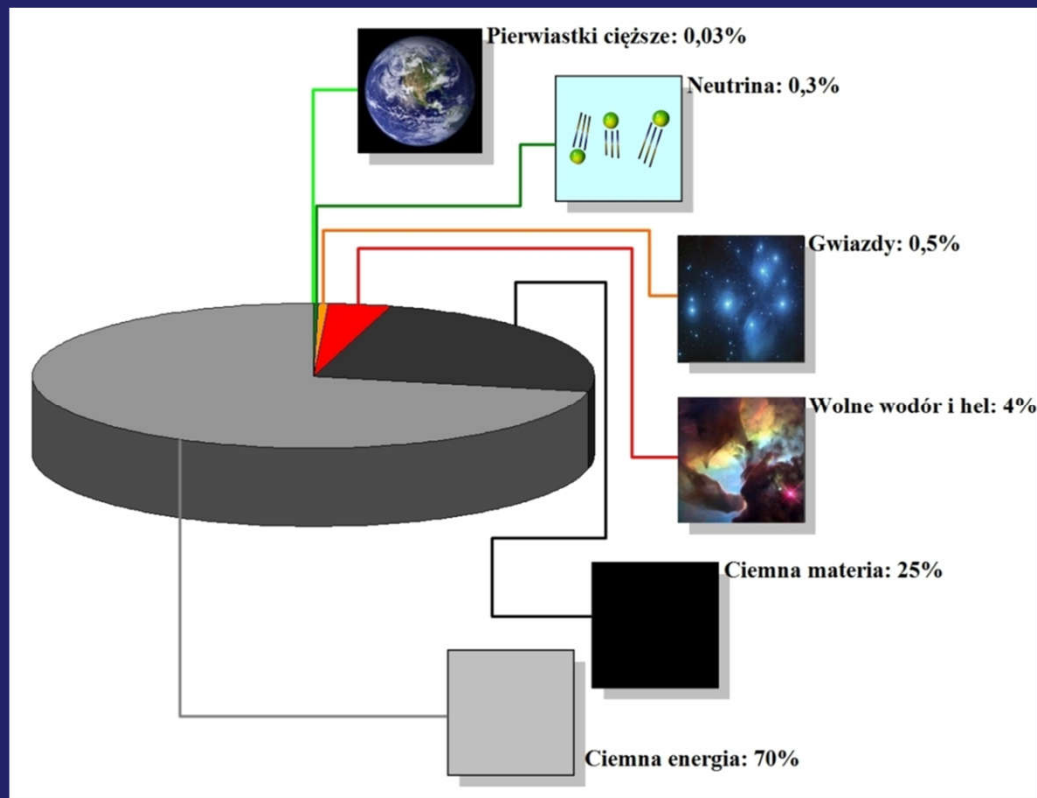

“To jest najpiękniejsze wyjaśnienie Stworzenia Świata (**creazione**) jakie kiedykolwiek słyszałem.”

Albert Einstein

Czy już wszystko wiemy?

2003: ciemna masa i ciemna energia

Widzialna dla nas materia (VIS, IR, UV, X-Ray, neutrina, fala grawitacyjne) - to jedynie 4% całej masy i energii.

Czym jest pozostałe 96% *istniejącego Wszechświata*, nie mamy „zielonego” pojęcia

Stanisław Lem: „Jak ocalał świat”

Konstruktor Trurl sporządził raz maszynę, która umiała robić wszystko na literę *n*. Kiedy była gotowa, na próbę kazał jej zrobić nici, potem nanizać je na naparstki, które też zrobiła, następnie wrzucić wszystkie do sporządzonej nory, otoczonej natryskami, nastawniami i naparami. [...]

Ale oto trzeci rozkaz: Maszyno! Masz zrobić? Nic!

Maszyna przez dłuższy czas w ogóle się nie ruszała. Klapaucjusz już zacierał z zadowolenia ręce, Trurl zaś rzekł: - O co ci chodzi? Kazałeś jej nic nie robić?, więc nic nie robi!

- Nieprawda. Kazałem jej zrobić Nic, a to co innego. [...]

- Ależ to... - zaczął przestraszony Klapaucjusz i w tej chwili zauważył, że istotnie już nie tylko na *n* nikną różne rzeczy: przestały ich bowiem otaczać kambuzele, ciżnięta, wytrzopki, gryzmaki, rymundy, trzepce i pćmy.

- Stój! Stój! Cofam to, co powiedziałem! Przestań! Nie rób Niebytu!! - wrzeszczał na całe gardło Klapaucjusz, ale zanim maszyna się zatrzymała, znikły jeszcze graszaki, plukwy, filidrony i zamry. Wtedy dopiero maszyna znieruchomiła. Świat wyglądał wręcz przeraźliwie. Zwłaszcza ucierpiało niebo: widać było na nim ledwo pojedyncze punkciki gwiazd; ani śladu prześlicznych gryzmaków i gwajdolnic, które tak dotąd upiększały nieboskłon!

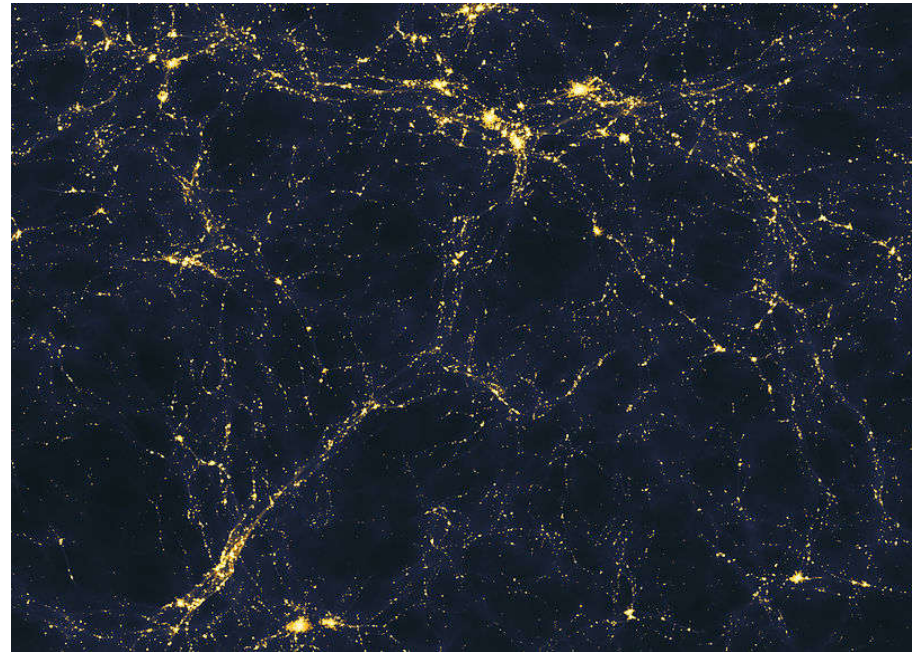
- Wielkie nieba! - zakrzyknął Klapaucjusz. - A gdzie są kambuzele? Gdzie moje murkwie ulubione? Gdzie pćmy łagodne?!

- Nie ma ich i nigdy już nie będzie - odparła spokojnie maszyna. - Wykonałam, a raczej zaczęłam wykonywać to tylko, coż mi kazał...

- Kazałem ci zrobić Nicość, a ty... ty.. [...]

A ponieważ nie udało się zbudować maszyny na żadną inną literę, trzeba się obawiać, że nie będzie już nigdy takich wspaniałych zjawisk jak **pćmy i murkwie** - po wieki wieków.

Wiki: „Fingers of God” (=Galaxy filaments)

Któryś z autorów wikipedii w języku angielskim, kilka lat temu umieścił hasło (i rysunek) „Palce Pana Boga”. Miał ten rysunek ilustrować niezrozumiałe rozmieszczenie galaktyk we Wszechświecie, przypominające rozmazaną pajęczynę. Dziś (2018) hasło Fingers of God przekierowuje pod inny adres.

https://en.wikipedia.org/wiki/Fingers_of_God

https://en.wikipedia.org/wiki/Redshift-space_distortions

Granice Wszechświata?

„Ziemia, jakkolwiek wielką nie byłaby bryłą, niczym jest w porównaniu z resztą Wszechświata, którego granic nie znamy, a być może w ogóle znać nie możemy”

Mikołaj Kopernik, *O obrotach ciał niebieskich* {tytuł i cytaty nieco zmienione [GK]}